

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Štěpán Mesany

**Komentovaný překlad: Die Albaner: Eine Geschichte
zwischen Orient und Okzident – vybraná kapitola**

Commented Translation: Die Albaner: Eine Geschichte
zwischen Orient und Okzident – Selected Chapter

Praha 2017

Vedoucí práce: Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucí práce Mgr. Věře Kloudové, Ph.D. za trpělivý a vstřícný přístup, čas který strávila konzultacemi a za všechny její komentáře a nápomocné rady. Poděkování patří i mé přítelkyni, rodině a kamarádům za podporu a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. 5. 2017

Podpis.....

Abstrakt

Tato bakalářské práce se skládá z překladu (z němčiny do češtiny) dvou kapitol z knihy švýcarského historika a albanologa Jense Olivera Schmitta *Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident* a z následného komentáře. Při tvorbě překladu bylo cílem vytvořit funkční cílový text, který je zároveň v závislosti na svém skoposu napojený na výchozí text. V jednotlivých kapitolách komentáře, které v této práci následují hned za překladem, je zaznamenán celý překladatelský proces. V první kapitole komentáře je věnována pozornost analýze výchozího textu (podle modelu Christiane Nordové) a v těch následujících pak konkrétním překladatelským problémům, které při převodu textu do češtiny nastaly, a vysvětlení jejich řešení. V závěrečné kapitole komentáře je věnován prostor i popisu překladatelských posunů a jejich vztahu ke komentovanému textu.

Klíčová slova

Překlad, překladatelská analýza, překladatelský problém, překladatelský posun, dějiny, Albánci, migrace, Balkán

Abstract

This bachelor thesis consist of a translation (from German to Czech) of two chapters from the book *Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident*, written by Swiss historian and albanologist Jens Oliver Schmitt, and a following commentary. The aim of the translation was to create a functional target text, which is at the same time (in dependence on it's skopos) related to it's source text. The whole translation process is captured in the individual chapters of the commentary, which follows right after the translation. There is the source text analysis (Christiane Nord's model) in the first chapter of the commentary followed by the description of particular translation problems, which occurred during translating, including their solutions. The final chapter is devoted to the description of the translations shifts and their relationship to the commented text.

Keywords

Translation, translation analysis, translation problem, translation shift, history, Albanians, migration, Balkans

Úvod.....	8
1 Překlad.....	10
2 Překladatelská analýza.....	24
<i>2.1 Vnětextové faktory.....</i>	<i>24</i>
2.1.1 AUTOR A VYSÍLATEL.....	24
2.1.2 ZÁMĚR VYSÍLATELE.....	24
2.1.3 ADRESÁT.....	26
2.1.4 MÉDIUM.....	27
2.1.5 PRAGMATIKA MÍSTA.....	28
2.1.6 PRAGMATIKA ČASU.....	28
2.1.7 MOTIVACE.....	29
2.1.8 FUNKCE.....	29
<i>2.2 Vnitrotextové faktory.....</i>	<i>30</i>
2.2.1 TÉMA.....	30
2.2.2 OBSAH.....	30
2.2.3 PRESUPOZICE.....	31
2.2.4 VÝSTAVBA TEXTU.....	32
2.2.5 NONVERBÁLNÍ PRVKY.....	33
2.2.6 LEXIKUM.....	33
2.2.7 SYNTAX.....	34
2.2.8 SUPRASEGMENTÁLNÍ PRVKY.....	34
3 Metoda překladu a překladatelské postupy.....	36
<i>3.1 Hypotetická překladatelská zakázka.....</i>	<i>36</i>
4 Překladatelské problémy.....	38
<i>4.1 Lexikální rovina.....</i>	<i>38</i>
5.1.0.1 Překlad místních názvů.....	38
5.1.0.2 Odborné termíny.....	39
5.1.0.3 Slovo tvorba.....	40
5.1.0.4 Historismy.....	40
5.1.0.5 Překlad odkazů na externí texty.....	40

4.2 Morfologická rovina.....	42
5.2.0.1 Gramatická kategorie vidu.....	42
5.2.0.2 Konjunktiv I.....	43
4.3 Syntaktická rovina.....	43
5.3.0.1 Změna větné struktury.....	43
5.3.0.2 Aktuální větné členění.....	44
5.3.0.3 Slovesný rod.....	44
5.3.0.4 Interpunkce.....	45
4.4 Stylistická rovina.....	46
4.5 Pragmatická rovina.....	46
4.6 Další překladatelské problémy.....	48
5 Překladatelské posuny.....	50
Závěr.....	53
Bibliografie.....	54
Příloha – výchozí text.....	57

Úvod

Jako výchozí text k překladu pro tuto bakalářskou práci jsem si vybral kapitolu z knihy Jense Olivera Schmitta – Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident.

V rámci svého dvouoborového studia se kromě translatologie zabývám ještě albánskou filologií, malým oborem někdy nazývaným také albanistika. Přestože jsem na začátku studia neviděl mezi svými obory žádnou velkou souvislost, v průběhu mi začalo být zřejmé, že znalost němčiny bude při studiu albanistiky k nezaplacení. Jedná se o malý obor, ve kterém je potřeba znát většinu odborné literatury a sledovat nejlépe všechny nově vycházející práce. A právě německy psané publikace se ukázaly být velmi cenným zdrojem informací o nových přístupech, teoriích a o celkovém dění v oboru.

Při výběru textu k překladu pro tuto bakalářskou práci jsem se proto rozhodl zpřístupnit část jedné z těchto publikací i těm českým čtenářům, kteří německy nemluví.

Mojí další motivací byla myšlenka představit českým čtenářům problematiku jihovýchodní Evropy a tamních národů a snad i trochu vzbudit jejich zájem o kvalitní informace, které se tématu týkají.

Asi podobně jako je tomu u jiných oborů, i v albanistice se objevují publikace (a informace sdílené jinými médii), které jsou více či méně ideologicky nebo politicky ovlivněny, a to přesto, že se – alespoň co se formy týče – často jedná o vědecké práce.

Knihy švýcarského historika a albanologa Olivera Jense Schmitta, z níž jsem text k překladu vybral, v tomto ohledu slibuje určitou nezávislost, např. proto, že její autor nepochází z oblasti, jejímiž dějinami se zabývá. Schmittova práce dále vyniká i kvalitním výzkumem, kterým jsou předkládané informace podloženy.

Publikace, které se problematikou albánsky mluvících oblastí zabývají, v češtině sice existují, ale jen málokterá z nich je cílena na čtenáře, který má s oborem méně zkušeností. U Schmitta se jedná o práci snadno čitelnou i pro laického čtenáře, která je podle mého názoru i z tohoto důvodu vítaným příspěvkem mezi texty, které již v češtině vyšly.

Dále bych chtěl dodat, že původ Albánců (a otázka migrace na Balkáně obecně) je bezesporu kontroverzní téma. A i to mě částečně k výběru tohoto výchozího textu motivovalo. Třeba se díky tomuto překladu téma stane předmětem diskuze, která do našeho oboru – na FF UK obnoveného teprve v roce 2011 – přinese něco nového.

Teoretické podklady pro svou překladatelskou práci jsem hledal u různých translátologů, především jsem se ale zaměřil na přístup Prof. Dr. Dr. h.c. Christiane Nord. Motivací mi při této volbě byl pobyt ve Vídni v rámci programu Erasmus (v roce 2013), během kterého jsem měl to štěstí se s Prof. Nordovou osobně setkat a pravidelně navštěvovat její přednášky.

1 Překlad

Albánské dějiny jako dějiny migrace (přibližně do roku 1900)

Když makedonská akademie věd pod vedením jednoho nacionalisticky zaměřeného vědce vydala v roce 2009 encyklopedii, ve které představila Albánce jako přistěhovalce z doby raného novověku z oblasti albánských hor, málem to způsobilo pád tehdejší makedonské vlády. Bouřlivé reakce ze strany Albánců ukazují, že migrace obyvatelstva a její politizování je na Balkáně mimořádně citlivé téma. Zřetelně jiný přístup mají historikové ostatních zemí, kteří dějiny jihovýchodní Evropy vnímají jako dějiny migrace (něm. „Migrationsgeschichte,, – Holm Sundhaussen¹). Obzvláště negativní konotace má téma migrace ve společnostech jihovýchodní Evropy, pokud jde o historicky sporná území. Jak Srbové a Makedonci na jedné straně, tak i Albánci na straně druhé se považují za původní obyvatele území dnešního Kosova a západní Makedonie. Obě strany tvrdí, že ten druhý národ prý přišel až později a má tím pádem menší právo obývat příslušnou oblast. Historikové nesahají daleko pro odpovídající „důkazy,, a mnozí z nich se v minulosti vnímali a stále vnímají jako předvoj vlastního národa, jehož práva mají za úkol obhajovat. Pokud ale tento rozměr tématu pomineme, výsledky historických výzkumů nám ukážou, že v celé oblasti Balkánu probíhala intenzivní migrace. Ta se nevyhnula žádné etnické skupině a objevovala se v různých formách: Putování za prací u pastýřů a pracovníků, kteří přicházeli jen na sezónu nebo u obchodníků, žoldnéřů, řemeslníků a nádeníků, kteří migrovali dlouhodobě; migrace v rámci Byzantské resp. Osmanské říše; útěk před válkami; zvláště v Osmanské říši deportace; a nakonec od roku 1877 odsuny (tzv. etnické čistky), „výměny obyvatelstva,, a další prostředky nacionalistické „populační politiky,,. Někdy se putovalo v malých příbuzensky a dědičně provázaných skupinách, jindy zase ve větších společenstvích. Důvody, které národy k migraci vedly, byly různé: chudoba v obývané oblasti, poptávka po pracovní síle v administrativě a armádě velkých měst, obava z krevní msty, ale např. i politický a vojenský nátlak. Dějiny Albánců jsou dějiny migrace. Přesuny obyvatelstva vytvořily z albánského národa již ve středověku „transteritoriální společnost,,. Tento obrovský migrační potenciál byl násilně zastaven pouze jednou a jen v jednom dílčím regionu – když komunistická diktatura

1 [SUNDHAUSSEN, Holm.Geschichte Südosteuropas als Migrationsgeschichte Eine Skizze. Südost-Forschungen. De Gruyter Oldenbourg, 2006,(65-66) 422-477. ISSN 0081-9077.]

(1945–1991) držela státní silou mnoho obyvatel Lidové republiky Albánie v místech jejich pobytu.

Na Balkáně se historiografické práce věnují migraci většinou v souvislosti s etnickými konflikty. Přitom mnohem výrazněji ovlivňovala po staletí společnosti jihozápadního Balkánu migrace za prací. Johann Georg von Hahn popisuje tento tzv. „kurbet“, v roce 1850 na příkladu jihoalbánské země Lunxhëria: „Obyvatelstvo Ljundžerie tvoří zpravidla ženy, děti, starci a nemocní, kterým je přenechána veškerá péče o hospodářství, obdělávání polí a především práce na mnoha vinohradech. Všichni práceschopní muži jsou v cizině a do své domoviny se vracejí jen jednou za čas na návštěvu.„ Mnohé vesnice se specializovaly na konkrétní činnosti a v místech, do kterých se jezdilo na kurbet, měla už každá svou pověst. Např. o obyvatelích Lunxhërie se v Istanbulu vědělo, že pracují jako řezníci, zahradníci a stavitelé studní. Muži ze Zagorie (severně od Janiny) byli známí jako pekaři, kramáři, šenkýři, lékaři a celníci. Muži z Dibry a Kolonje jako zedníci a truhláři; Albánci v Istanbulu prodávali Bozu (kvašený nápoj), v Jugoslávii dvacátého století byli Albánci vyhlášeni jako cukráři a zmrzlináři; v Bělehradě žilo až do nacionalistických roztržek 80. a 90. let tisíce Albánců.

„Téměř bez výjimky každý, kdo v evropském Turecku a v řeckém království staví, kácí stromy a řeže prkna, pochází z Albánie. Nacházíme i kousky země obydlené pouze dřevorubci, pilaři nebo i kopáči, kteří se svému řemeslu věnují již po generace. Tyto činnosti vyžadují spolupráci, muži proto putují ve skupinách za svým mistrem a mají s sebou i tažná zvířata na přepravu materiálu.„, pokračuje von Hahn.

Lidé putovali za prací v pevně daném rytmu: Vycházeli na sv. Demetria (26. 10.) a vraceli se na sv. Jiří (6. 5.), tak aby se nezdržovali v nížinách v nezdravých letních měsících. Vycházeli ve skupinách, ve kterých pak pracovali pospolu celou sezónu. Destinace se mohly rok od roku lišit, rozptyl byl ale široký: celý osmanský Balkán, Istanbul až po západní Anatolii. Kurbet se objevoval na celém Balkáně. Řekové, Srbové, Bulhaři, Arumuni, ti všichni hledali obživu v cizině a své zkušenosti i stesk po domově zaznamenávali ve svých písních. Kolem roku 1850 pobývalo v samotném Istanbulu údajně asi 6000 pracovníků z Epiru a jižní Albánie. Zatímco kurbetníci jezdili každý rok domů, jiní v cizině zůstávali delší dobu. Příkladem jsou arumunští obchodníci, kteří vybudovali v 18. století dalekosáhlé rodinné podniky rozpínající se od střední Evropy až k blízkému východu. V podobných případech se muži se svými ženami neviděli až přes 10 let. Podobně své domovy na delší dobu opouštěli i muslimští studenti náboženství např. z jihoalbánského Kurveleshu. Migrace za prací držela obyvatelstvo ve vesnicích a zároveň je propojovala s okolním světem. Nejen

kapitál, ale i znalosti se tak díky navrátilcům dostávaly do odlehlých míst. V Kurveleshi proto umí na začátku 20. století číst a psát mnohem více obyvatel (i žen) než v severoalbánských horách, kde byla emigrace velmi malá a ani jediná (!) žena tam v té době nebyla gramotná.

Migrace za prací vedla Albánce v raném novověku i k trvalému osidlování mnoha částí Osmanské říše – v malých skupinách se usazovali právě podél Via Egnatia. Proto se již v 15. století Albánci jednotlivě vyskytují na území centrální a východní makedonské oblasti (kolem Demiru, Hisaru, Zíchny a Sérresu); v Thráckém Didymóteichosu vznikla kolem roku 1650 albánská čtvrť (tur. mahala Arnavud) s 36 domy a v bulharském Plovdivu (tur. Filibe) se nacházela albánská vesnice o 100 domech s názvem Arnavud (dnešní Elšica). Albánci se brzy dostali i do Anatólie, jedná se např. o bývalé povstalce, kteří byli v roce 1487 deportováni k Černému moři do Trapezuntu (tur. Trabzon). Hlavní město říše Istanbul přitahovalo mnoho Albánců. Ještě v roce 1928 jich nežilo na žádném jiném místě více než v oblasti Bosporu (kolem 60 tisíc) – v celém Turecku v té době pracovalo přibližně 250–300 tisíc Albánců. Příchod osmanské nadvlády nevedl tedy pouze k islamizaci albánské společnosti, ale i k dlouhodobé migraci do oblasti Anatólie. Albánští muslimové si tak budují těsné vztahy k Turecku už od nejranějších dob, a to především v oblasti práce, rodiny, náboženství a politiky.

Ve středověku směřovala migrace za prací naproti tomu západně a severozápadně. Ve městech jako Kotor nebo Dubrovnik se Albánci usazovali již ve 13. století – jako dělníci, řemeslníci, ale i jako katoličtí kněží. I Benátky, stejně jako později Istanbul, lákaly mnoho pracovní síly. V Benátkách získali katoličtí Albánci jako první ze všech balkánských přistěhovalců právo založit vlastní krajanský dobročinný spolek – scuolu (1442). Benátky pro ně pak byly až do 19. stol. místem, kam se soustředili za prací – a zároveň i kulturním a dočasně i politickým centrem.

Obzvlášť daleko se při migraci dostávali žoldnéři. Až do 20. století přicházeli z albánských hor do služeb Osmanské říše námezdní vojáci především muslimského původu, kteří z žoldu a loupeží živili svou domovinu. Pravoslavní Albánci sloužili spolu s Řeky v lehkých kavaleriích v Benátkách (tzv. Stradioté). Velitelé žoldnéřských vojsk, např. Mercurio Bua nebo komandant švýcarské gardy za doby Julia II Konstantin Araniti, dosáhli v renesanční Itálii podobného věhlasu jako němečtí nebo švýcarští hejtmani. Stejně jako ve Švýcarských horách, byla i v albánských horských oblastech migrace žoldnéřů klíčová pro ekonomické přežití regionu. Podobně jako v případě kurbetu přinášeli i vracející se žoldnéři do svých vesnic peníze a vědomosti.

V 19. století začali Albánci ve větším počtu odcházet i do okrajových oblastí Osmanské říše. Do bulharských provincií, do Valašska (dnešní jižní Rumunsko) a do Egypta. Odcházeli hlavně muži a často si při tom udrželi svou původní identitu. Příkladem jsou převážně toskičtí přistěhovalci v Bukarešti. V zahraničí zůstávali tito Albánci delší dobu a většina z nich pocházela z jihu albánského území. Např. i vůbec první Albánci, který přišel do Ameriky pocházel z jihoalbánské Korči (1876). Od té doby do roku 1945 narostl počet Albánců v Americe na 60 000 a podařilo se jim tam asimilovat daleko lépe, než v jiných zemích. Ze skromných začátků (z počátku se jednalo především o negramotné pravoslavné dělníky v Bostonských továrnách) se jejich komunita postupně sociálně diferenciovala až nakonec získala koncem 20. stol. založením albánské lobby svůj vliv i v americkém kongresu. Založili mezitím spletitou síť kulturních spolků (např. „Vatra“ – čes. „krb“), které se podílely na podpoře národního hnutí a jsou příkladem transteritoriálního vztahu mezi emigrací a původní domovské oblasti.

V albánském pojetí dějin se migrace za prací jeví v porovnání se středověkým vystěhovalectvím na jih a na západ jako málo významná. Albánské osídlování Řeckého území se skutečně objevuje mnohem výrazněji i v pramenech ze 14. a 15. století. Albánci se stěhovali nejdříve do Makedonie (oblast Kastoriá) a následně do Thesálie do hor, kde jsou doloženi kolem roku 1320 jako pastýři. Vedlo je k tomu vylidňování cílových oblastí způsobené válkami a nákazami, ale i nátlak (mezi historiky ne zcela bezesporný), který na albánské zemědělce a pastýře vyvíjelo jejich panstvo. Putovali v pasteveckých skupinách (katun), jako skupina čeledínů (např. Bua a Malakasi) nebo v menších rodinných společenstvích. Z Thesálie putovali Albánci dále na jih, často na pozvání tehdejších zeměpánů, do Bojótie a Attiky a nakonec kolem roku 1400 na Peloponés (Morea). Nejvíce přicházelo pastýřů, menší skupinu pak tvořili zemědělci. V každé oblasti vypadalo osídlování jinak. Východní proud velkého albánské migrace na jih byl doprovázen i násilím a rabováním (vlastně tím ale došlo k vyrovnání zájmů mezi přistěhovalci a zeměpány), postup na Epiru měl ale zcela jinou podobu: Zde nacházíme Albánce v družinách srbských pánů jako pastýře–válečníky, kteří se nejdříve přidali k místním řeckým a srbským pánům, ale brzy se proti stejnému, dříve na krátko vlastnímu, panstvu (např. v Artě), které se koncem 14. stol. muselo podrobit Osmanské říši, postavili v krvavých bitvách.

Osmanská nadvláda vyvolávala od 15. stol. další migrační vlny. Na Attické a Morejské ostrovy jako Hýdra, Póros a Spétses nebo z Peloponéského poloostrova, kde se Albánci stavěli Osmanské říši obzvlášť na odpor, na území jižní Itálie. Vlivem albánské migrace se

celkově změnil etnický charakter řecké společnosti: Jedna část albánského osídlení sahala z oblasti dnešní jižní Albánie až k Patraskému zálivu a zůstala tak propojená s oblastmi, odkud Albánci původně přišli. Silné a v některých oblastech i naprosto většinové obyvatelstvo složené z pravoslavných Albánců se ale objevuje i v řeckém vnitrozemí a v Morei. Kolem roku 1460 tvořili Albánci třetinu obyvatel Peloponéskeho poloostrova. Žili v pasteveckých spolicích a v osadách, které se pojmenovávaly podle místních rodin. Jednoduché zemědělství a chov dobytka tvořili základ jejich hospodářského života, který se zřetelně odlišoval od vyspělého zemědělství řeckých vesnic. Tam se kromě pěstovaly olivy, víno i bourec morušový. V průběhu staletí pak pravoslavní Řekové a pravoslavní Albánci (Arvanité) srostli vlivem osudu a jednotné víry v jedno společenství. Když pak v Řecku vypuklo v roce 1821 velké protiosmanské povstání, stáli v prvních řadách právě pravoslavní Arvanité. Mezi nimi i osobnosti jako pozdější řečtí předsedové vlády Kítsos Tzavéllas (1847–1848), Geórgios Kunturiótis (1848), Antónios Kriezís (albánsky „Kryeziu“/„Černohlávek“, 1849–1854) a hrdinka moří Laskarína Bubulína (1771–1825).

Stěhování pravoslavných Albánců z Albánie a Peloponéskeho poloostrova do jižní Itálie do Apulie, do Kalábrie a na Sicílii bylo vyvoláno dalším postupem Osmanské říše. Tito přistěhovalci si sebou přinesli také vzpomínku na Skanderbega, která jim posloužila jako mýtus o vlastním původu a měla ospravedlnit jejich usídlení. Arbëreshové (jak bývají tito běženci nazýváni) se často usazovali v oblastech, které byly podobně jako v Řecku vylidněny vlivem různých nákaz. Díky svému pravoslavnému vyznání si Arbëreshové v tomto katolickém prostředí zachovali svou soudržnost, na které se nic nezměnilo ani po podřízení pravoslavní katolické církvi po Tridentském koncilu (1545–1563). Odlišnost náboženského vyznání, ale i odlehlost osídlovaných oblastí zabránily rychlé asimilaci s Italskou většinou. Pro pěstování jazyka Arbëreshů byly v raném novověku důležité uniatské kněžské semináře (od roku 1732/34). V 19. stol. se z nich pak šířily nové politické myšlenky a mnoho Italoalbánců se zapojilo do italského Risorgimenta. Národně romantické myšlenky se tak přes Arbëreshe dostali na Balkán a měly silný vliv i na albánské obrozence (např. Jeronim de Rada, 1814–1903).

Migrace Albánců na východ je ještě dnes předmětem kontroverzí společenských debat na západním Balkáně. Zatímco nacionalisticky zaměřeni srbští a makedonští historici hájí tezi raného osídlení, všichni albánští vědci naopak bez výjimky vycházejí z kontinuální albánské většiny, která se podle nich stala obětí vpádu jižních Slovanů.

Zkoumat pohyby národů na předmoderním Balkáně je kvůli nedostatku pramenů jen velmi obtížné. Vědecká diskuze se opírá především o osmanské daňové záznamy, do kterých osmanští písaři zkomoleným pravopisem zapsali jména daňových poplatníků. Interpretace těchto jmen je ale mimořádně složitá, protože určit podle nich rovnou jazykovou nebo etnickou příslušnost není možné. Muslimové měli muslimská jména, která byla stejná v celé Osmanské říši. Jestli je opravdu možné poznat mezi nimi jména albánských muslimů podle typicky albánského přistaveného členu (tedy: Mehmet-i, místo pouhého Mehmet), jak tvrdí albánští vědci, to musí být objasněno nezaujatými specialisty na osmanskou říši. I mnoho pravoslavných obyvatel mělo náboženská jména, která se používala napříč jazyky. Výzkum se v této oblasti zaměřil na takové tvary jmen, které měly odlišit Řeky od Albánců. Kostas by tak měl být Řek a Kosta (bez řeckého koncového „s“) Albánec. Jiná jména zase na první pohled ulehčí určení etnické příslušnosti: I albánští křesťané dostávali typicky albánská křestní jména (např. Gjini, Gjon, Deda, Doda, Llesh, Bardh, Menksh, Lush, Leka, Gjoka, Baç, Kola). Kromě toho se v dnešním Kosovu a Makedonii vyskytovala i typicky jihoslovanská jména. Registry dále dokazují i existenci albánsko-slovanských smíšených jmen a osob, které měly slovanské křestní jméno, ale příjmením se jmenovaly „Arbanas“ (Albánec). Není překvapující, že Albánci žijící mezi slovanskou většinou v pravoslavném prostředí, ve kterém byla jazykem liturgie církevní slovanština, přejímali slovanská křestní jména a o nic méně nás může překvapit, že na jihu dostávali pravoslavní Albánci při křtu jména řecká. Nacionalisticky zaměřeni albánští historici z toho ale vyvozují, že se pod mnoha nebo většinou (to záleží na konkrétním názoru) slovanských příp. řeckých jmen skrývají Albánci. Slovanská jména, která podle záznamů tvoří naprostou většinu ve středověkém Kosovu, by tedy podle nich měla zakrývat albánskou realitu. Srbští a Makedonští historici vidí pod slovanskými jmény naopak jen Slovany – podle jejich výzkumů tvořili Albánci na východní straně hor jen malou skupinu obyvatel, o které vypovídá hrstka daňových poplatníků, kteří jsou v registrech výslovně označeni jako „Arbanasi“. V roce 1467/68 bylo ve Vilayetu Kalkandelen (Tetovo) 20 takových osob, v Üskübi (Skopje) 2, v Pirlepe (Prilep) 10, v Köprülü (Veles) 3, v Kirçově (Kičevo) 7, v Manastiru (Bitola) 41 a v Filorině (Flórina) v roce 1487 30.

Zahraniční vědci se tyto závěry pokouší zkombinovat a vytvořit z nich jeden obrázek: Ve 14. stol. jsou Albánci v srbských dokumentech společně s Vlasy doloženi ve větším počtu v západním Kosovu a jednotlivě i v centrální Makedonii (Prilep). V Kosovu se jednalo především o pastevce a zemědělce ve službách pravoslavných klášterů. Kolem roku 1470 žili pravoslavní (a někteří islamizovaní) Albánci na východní straně hor v nealbánském prostředí – na území, které sahalo od Flóriny přes Monastir až po dnešní centrální Kosovo. Hustější

albánské osídlení je patrné na úbočí hor, ale v samotných horách žili kromě Albánců i Slované a Vlachové. Pro ilustraci jeden příklad: kolem roku 1485 převažují v Gjakovë-Juniku (dnešní západní Kosovo) albánská jména, ale v dnes albánské Tropoji pravoslavně srbská, stejně jako v údolí černého Drinu. Na svazích se naproti tomu vyskytují převážně albánská jména. V rámci jedné malé oblasti tak výšková poloha osídlení znamenala jazykově-kulturní rozdíly. Rozptýlení na území dnešního centrálního a východního Kosova žili ve druhé polovině 15. stol. pravoslavní (a jen ve velmi malé míře katoličtí) Albánci v místech jako Nahiye Morava, Lab, Priština nebo Vučitrin – tedy skutečně v oblasti s nespornou srbskou většinou. Třetí skupina obyvatel byli Vlachové, usídlení od území dnešního Kosova přes Dibru, Mokru až po jižní Albánii.

Srbskou tezi o pozdním přistěhovalectví do Kosova a Makedonie tedy není možné obhájit. Na druhou stranu právě zprávy katolických duchovních od 17. stol. ukazují, že katoličtí Albánci kontinuálně sestupovali z hor ve střední a severní Albánii v malých skupinách do nížin a že tedy ani albánská představa o původnosti Albánců na zmíněném území není v této absolutní formě dokazatelná, o představě, že Albánci trvale tvořili většinu obyvatel, ani nemluvě. Katolické zprávy potvrzují nálezy z osmanských registrů, které dokazují zřetelný nárůst počtu albánských jmen v dnešním Kosovu koncem 16. stol. Nejednalo se ale o žádné hromadné stěhování, Albánci od středověku přicházeli spíše v příbuzenských společenstvích – sestupovali z hor, aby unikli chudobě nebo krevní mstě. Z velmi podobných důvodů se do Kosova stěhovali i v kmenových společenstvích žijící Černohorci. Tento fenomén se tedy netýkal jen jedné etnické skupiny.

Albánci takto přicházeli dlouhodobě a posilovali tak již existující osídlení na východní straně hor. Stejně jako srbská expanze na jih ve 14. stol. umožnila Albáncům příchod do Řecka, tak jim rozlehlost území Osmanské říše ulehčila odchod na východ. A to aniž by existovala jakákoli populační politika Osmanské říše nebo etnická strategie Albánských přistěhovalců. Tím se albánská jazyková oblast posunula do údolí Moravy (až na severovýchod k Niši, kde jsme kolem roku 1750 mohli najít vesnice jako Arbanas, Arbanaška Petrilla, Arbanaška Brenica). Albánci v této oblasti žili ve větší míře, ale nejednalo se o uzavřené jazykové území. Dále nemůžeme mluvit ani o lineárním charakteru migrace, v případě Kosova nešlo jednoduše o odchod Srbů a příchod Albánců. Srbové odcházeli a jiní Slované se usazovali (např. Černohorci).

Ani pro stanovení přesných jazykových hranic nenajdeme v pramenech podporu. Mnohem charakterističtější jsou pro Balkán velké přechodné zóny a etnické a jazykově

smíšené oblasti. Kolem roku 1570 bylo v (dnešní) jihoalbánské Kaze (oblast Bilish) 35 z 90 vesnic albánsko-slovanských a jednotlivě tam žili i Řekové a Vlachové. Albánsko-slovanskou přechodovou zónu najdeme i na východním břehu Skadarského jezera a jednu albánsko-řecko-vlašsko-slovanskou pak v jižní Albánii a na Epiru.

Migrace z Albánských hor ale nesměřovala pouze na východ. Albánci putovali i na západ na pobřeží Jaderského moře. Neprobíhala tedy pouze v roztřepených hraničních oblastech albánské jazykové oblasti a v albánských vesnicích a městských mahallech v Makedonii, Thrakii nebo v Bulharsku, ale i na západní straně hor. Dva příklady ze zpráv katolických duchovních: V roce 1667 sestoupilo z hor do nížin kolem Lezhy v krátkém časovém období asi 100 rodin. V roce 1792 přivedlo pětileté období sucha a vysoké daně další Albánce také do oblasti Lezhy, kde pak pracovali jako zemědělci na pozemcích Paschi ze Skadaru, vydělávali si tam na živobytí a zároveň se tím vyhnuli daním. Zatímco migrace na východ bývá interpretována etnopoliticky, albánští přistěhovalci na západě narazili na téměř ryze albánské obyvatelstvo. V době osmanské říše nevyvolávala imigrace z hor konflikty etnické. Horalé se od lidí z nížin lišili hlavně mentalitou, kulturou a způsobem hospodaření. Katolický arcibiskup ze Skopje o přistěhovalcích z hor (bezevšeho se jednalo k katolíky) v 17. stol. napsal, že „jsou kdykoli schopní i vraždit a pro ránu nechodí daleko,“. Ve svém kodexu cti dále poukazuje na odlišnou mentalitu obou skupin obyvatel. Lidé z nížin horalům nedůvěřovali, protože na ně bez ohledu na případnou společnou víru nebo etnickou příslušnost podnikali pravidelné loupežné nájezdy. Byli to např. Malěsoři z okolí Skadaru, Mirditové od Lezhi, horalé z oblasti Gjakovy a Lumi v dnešním západním Kosovu. Protože si chtěli zachovat své zvykové právo, potýkali se jak s vesničany, kteří v oblastech žili, tak i s osmanskými úřady.

Početně významnější byli i pravoslavní Vlaši a Arumuni, kteří z naprosté většiny mluvili balkánskorománskými jazyky a byli s Albánci už od raného středověku úzce propojeni díky stejnému pasteveckému způsobu života. Vlašské a albánské pastevecké osady jsou doloženy v západním Kosovu a v severní Albánii 14. stol. Vlaši byli ale zároveň roztroušeni téměř po celém území našeho zájmu a dále se dělili na skupiny, které se věnovaly obchodu a řemeslům, nebo polokočovná společenství, která se přes léto věnovala pastevectví v horách a na zimu odcházela do nížin. Jazykově se leckdy přizpůsobovali novému prostředí, a tak vznikly např. tzv. Faršeroti, tedy albánsky mluvící Vlaši (vlastní označení „Rrāmān,“), kteří jsou ze strany Řeků označováni jako „Arvanitóvlachoi,“ (Albáncovlaši) a teprve ve 20. stol. začali žít usedlým způsobem života. Zvlášť husté arumunské osídlení se nacházelo v

nížinách kolem Myzeqeje (u Fieru). Centrem arumunského obchodu byla až do roku 1788 Voskopoja. Když byla později vyrabována a zničena muslimskými lupiči, odešli Arumuni mimo jiné do vysoko položeného makedonského Kruševa. Právě Arumuni z Voskopoji provozovali v 18. stol. své obchody daleko ve střední Evropě. A tak Řečtí (tzn. pravoslavní) obchodníci ve Vídni byli z velké části také Aurumuni. K dějinám transteritoriální společnosti Balkánu patří i bankéři z rodu von Sina, kteří vedli kolem roku 1850 jeden z nejmocnějších bankovních domů v Evropě se sídlem ve Vídni, kde je ještě dnes připomínají ulice Sinagasse a Dumbagasse.

Malou komunitu, významnou hlavně v 16. a 17. stol., tvořili Židé, kteří se dělili na řecky mluvící (Romanioté, v Janině) a sefardské Židy. Sefardští židé přicházeli kolem roku 1500 do měst jako např. Vlora, Berat a Monastir. Svým odchodem do Saloniki ale ztratili na významu. V porovnání s egejskými oblastmi Osmanské říše byl počet Židů žijících na přelomu 19. a 20. stol. na území, na kterém se odehrávají albánské dějiny, jen skromný. Během druhé světové války bylo Albánci před holokaustem uchráněno kolem 800 albánských židů.

Další skupinu obyvatel tvořili jak usedlí, tak i kočovní Romové. Ti první se nazývají „Jevgjit“, a žili v samostatných čtvrtích ve městech (v Beratu bylo v Jevgjitském mahallu v roce 1757 14 domů). Od Romů žijících kočovným způsobem života se silně vymezovali a jazykově se přizpůsobovali Albánštině. Vyhledávali především kovo zpracující řemeslé práce, často pro osmanské panstvo.

Epilog: Dva albánské státy – dvě transteritoriálně propojené albánské společnosti (2011)

1989–1997: mírový odpor kosovských Albánců pod vedením Ibrahima Rugovi proti represím ze strany srbských úřadů; 1997: Imploze albánského státu kvůli krachu podvodných pyramidových her; začátek ozbrojeného odporu v Kosovu („Kosovská osvobozenická armáda“, UÇK); 1998/99: Srbské vyhnání asi milionu kosovských Albánců, zásah NATO, ústup srbské armády a úřadů, zřízení protektorátu OSN; 2000/01: albánské gerilové útoky ve Preševotalu na jihu Srbska; 2001: albánská vzpoura v Makedonii a urovnání konfliktu Ohridskou dohodou; 2006: Nezávislost Černé hory na základě referenda, které pomohly rozhodnout hlasy albánské menšiny; 2008: Vyhlášení nezávislosti Kosova, kterou neuznalo Srbsko a další státy OSN a EU.

Telegraficky se jedná nejdůležitější události nejmladších albánských dějin. Stojí za nimi těžké otřesy, které západní veřejnost vnímá většinou jen jako „albánskou otázku,, a věc zahraniční politiky. Za uplynulé čtvrtstoletí se albánské společnosti výrazně otevřely a jsou více než kdy jindy transteritoriálně propojeny: Emigrace, útěky a vyhánění vytvořili od 90. let velmi početnou diasporu v Řecku (kolem 0.7. mil.), ve střední Evropě (kolem 0.6 mil. – přibližně 10% všech kosovských Albánců žije ve Švýcarsku) a také v Itálii (asi 490 000). Internetová mediální revoluce vytvořila z dříve rozptýleného jazykového společenství semknutou panalbánskou komunikačně propojenou společnost. Tato diaspora má nyní silný vliv na politiku a hospodářství jihozápadního Balkánu a Albánci se díky ní dostávají do bližšího kontaktu s okolním světem. Mediální obraz Albánců je ale v západní Evropě převážně negativní, tvořený vysokou mírou kriminality, násilím a nepřizpůsobivostí. Při tomto pohledu pak překrývá chybné chování menšiny integrační snahy a úspěchy menšiny.

Na samotném Balkáně nedisponovali Albánci nikdy takovou politickou silou jako dnes: srbský pokus o „etnickou čistku,, v Kosovu se převrátil v pravý opak – útěk a vyhánění na 100 000 Srbů. Albánie a Kosovo jsou etnicky téměř homogenně Albánské, v Makedonii si Albánci se zbraní v ruce vymohli uznání svého národa za fakticky druhou státní národnost. I tak je ale Kosovo ve své suverenitě omezeno misí OSN a EU (EULEX) a paralelní srbskou vládou v oblasti Mitrovice. Kvůli své silné politické závislosti na USA se musí smířit s rozsáhlými kontrolami v důležitých ekonomických odvětvích a přímými zásahy na výsostných územích, např. při prezidentských volbách (2011).

V Albánii svůj vliv američtí vyslanci a někteří delegáti z EU využívají také, ale akční rádius domácích politiků je přeci jen větší. Podstatnější je, že přechod k demokracii, který se do roku 1997 zdánlivě dařil, zažívá obrovské nezdary (2011) a politický systém dalekosáhle blokuje dvě téměř stejně silné politické strany („demokraté,, a „socialisté,,). Tyto strany nezastupují konkurenční politické názory, ale skupiny podnikatelů, kteří zápasí o kontrolu nad zdroji, a to z podstaty vysvětluje nezvyklou tvrdost a nekompromisnost albánské politiky, stejně jako slabost státních orgánů. Legitimita systému se dále oslabuje i kvůli volebním manipulacím, klientelismu, nepotismu a nejtěžší korupci až po ty nejvyšší úřady. Dále i kvůli slabé policii a justici, ohrožování dělby moci (nezávislosti Justice) a údajné blízkosti politiků organizovanému zločinu. Kolem roku 2000 se tak Albánie dočasně stala (za přispění státního zhroucení) bezprávní operační základnou obchodníků s lidmi a drogových dealerů. V Kosovu a Makedonii není polarizace politických stran o nic menší: naproti sobě tu stojí strany, které vzešly z UÇK (Ramush Haradinaj, Hashim Thaçi, v Makedonii Ali Ahmeti) a skupiny, které

se vytvořily spíše kolem měst („Demokratická liga Kosova,, LDK, v roce 2006 zesnulého prvního prezidenta Kosova Ibrahima Rugovi). I na východní straně hor je politický systém defekty albánského parlamentarismu ovlivněn. Mnoho albánských politiků má společně právě to, že tíhnou k zastírání naléhavých sociálních, hospodářských a ekologických problémů nacionální rétorikou. Po vyčerpání občanského hnutí „Mjaft!,, („Dost!,,) se v Kosovu nabízí „Vetëvendosja,, („sebeurčení,,), jako politická strana, která v systému tvoří protiváhu – i tak ale zaměřenou eurokriticky, velkoalbánsky a nacionalisticky.

Albánie i Kosovo zažívají období hluboké ekonomické a společenské krize: deindustrializace, recidiva zemědělství k samozásobitelskému způsobu hospodaření bez mechanizace, křehký monopol státní moci (obnovení zvykového práva a krevní msty v regionech), obnovování patriarchálního charakteru společnosti, obrovské znečišťování a ničení životního prostředí (odlesňování, zastavování pobřeží), rozšiřování a nekontrolovaný růst dvou velkých aglomerací (Tirana-Durrës, Pristina) vlivem odchodu venkovanů do měst v době rostoucí kriminality a četných nikdy neobjasněných mafiánských útoků. Oporu a bezpečí skýtá jako za dob Osmanské říše jen rodina, přičemž právě v Albánii jsou tyto vztahy narušeny hromadnou migrací. Na druhou stranu dochází ke zlepšování dopravní infrastruktury v Albánii, jaderské pobřeží se těší větší oblibě u zahraničních turistů (mimo jiné z Kosova) a školství začalo být po vzniku nespočtu soukromých škol a univerzit různorodější (i když ne nutně kvalitnější). S ohledem na velmi mladou albánskou populaci bude vzdělání nicméně hrát rozhodující roli v ekonomickém rozvoji a začleňování země do evropských souvislostí.

Během přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství a sblížování s Evropskou Unií, se znovu rozhořela stará diskuze o kulturním směřování Albánců na západ či na východ a především o roli islámu. Po skončení období úředního ateismu se objevil silný zájem o náboženství, z vnitřní potřeby nebo intelektuální zvědavosti. Za pomoci obrovské finanční podpory ze zahraničí mezi sebou soupeří misionáři všech vyznání ve zřizování duchovních staveb a symbolických míst. V roce 2011 se při sčítání lidu poprvé objevila kolonka na náboženské vyznání, a to vyvolalo obavy u podporovatelů klasické laicistické nadnáboženské národní myšlenky. Tento obecně uznávaný postoj zároveň zpochybňují i radikální klerikové, zvláště poté, co se jeden prominentní imán zraňujícím způsobem vyjádřil o matce Terese – jedné z postav vnímaných jako symbol albánského národa (uctívání katolické jeptišky převážně muslimským národem je dáno jejich etnickým původem).

Předmětem diskuze se znovu stává i starý jazykový problém. Toskitskou albánštinou ovlivněnou psanou podobou jazyka neovládá vůbec nebo jen s chybami spousta gegských

Albánců v Kosovu a Makedonii. Na jazykové konferenci v Drači (koncem roku 2010) se ozvaly hlasy za přijetí gegských elementů do standardní albánštiny, částí lingvistů z Albánie byla ale tato myšlenka razantně odmítnuta. I zde se mezi Albánci vyjednává o jejich sebepojetí a kulturní rovnováze mezi Tosky a Gegy.

Kvůli problémům tohoto přechodného období s identitou, v politice a hospodářství, se zapomíná, že albánské společnosti jsou stále ještě silně traumatizované diktaturou a válkou a zranění, která utrpěly, se jim zatím nepodařilo pojmenovat. V tomto mlčení se přenáší pocity a způsoby myšlení dále na mladší generaci. A především se tím ale brzdí vznik demokratické a pluralistické občanské společnosti. Oslavují-li se pouze „národní hrdinové,, oběti zůstávají zapomenuty. V Kosovu se v porovnání s uctíváním gerilových bojovníků na oběti pokoření, fyzického a sexuálního násilí, útěků a vyhánění vůbec nevzpomíná. V Albánii se s obdobím diktatury také npracuje, každá diskuze je nakonec udušena v konfliktu politických stran. Silná kontinuita elit, které jsou navíc nepoččetné a navzájem úzce propojené, zachovala až do současnosti represivní způsoby myšlení a chování. V Albánii jsou stále ještě disidenti, kteří už jinde dávno vymizeli a kterým je pravidelně vyčítána zrada vlastního národa. Přetrvávající působení národní paranoi hodžovského režimu a nutnost národní jednoty v Kosovu 90. let. disidentství neumožňuje. Nezávislá média s ambicí vysoké kvality neexistují vůbec.

Slabé demokracie v Albánii a Kosovu jsou stále více vyvraceny Tureckem, jehož neosmanské strategie vyvolávají na západě rostoucí obavy. I ve vztahu k zahraniční politice mohou albánské společnosti stojící mezi Evropou a blízkým východem očekávat větší pochopení ze strany zkorumpovaných a autoritářských elit Ankary než se strany Bruselu. Především na východní straně hor se znovu objevují velkoalbánské sny (samozřejmě se nejedná o žádné konkrétní politické projekty), které se mísí s islámskými myšlenkami, leckdy financovanými z blízkého východu, na vymezení se od pravoslavného sousedního státu. Polevující přitažlivá síla Evropské unie znovu odvádí pohled na východ, od jehož dědictví se albánské společnosti ani po roce 1912 zcela neodprostily.

Vedle zkostnatělosti mnoha elitních a mocenských struktur a agresivních politických debat a diskuzí o identitě si ale můžeme všimnout i úctyhodné čilosti albánských společností. I přes omezení pohybu dané vízovou politikou Evropské unie, jsou v Kosovu Evropě blíže, než mnoho uznávaných elit. V diaspoře zatím dorostla nová vzdělaná generace, která své vědomosti a zkušenosti z demokraticko-pluralistické společnosti kvůli přetrvávajícímu odporu místních elit zatím ještě nemohla přenést do albánských společností. Albánským společnostem otevřou dveře do Evropy nejen dohody s NATO a EU, ale i vytvoření skutečné

občanské společnosti (která cítí zodpovědnost za společnost a věci obecné), fungující demokracie a nezávislé a spolehlivé justice. Ti, kteří se za tyto věci zasazují, by si z Evropy zasloužili plnou podporu.

Území jihozápadního Balkánu. Všechny místní názvy jsou uvedeny aktuálním úředním pravopisem. (Kniha v originálním znění vyšla poprvé v roce 2005 – poz. překladatele)

2 Překladatelská analýza

K překladatelské analýze výchozího textu jsem zvolil model Christiane Nordové a čerpal jsem při tom ze 4. přepracovaného vydání její knihy *Textanalyse und Übersetzen* z roku 2009.

2.1 Vnětextové faktory

2.1.1 AUTOR A VYSÍLATEL

Na základě informací o analyzovaném textu především z tzv. textového okolí (srov. Nordová, 1995: 47) a veřejně dostupných informacích o osobě Olivera J. Schmitta a jeho práci jsem došel k závěru, že Schmitt je podle modelu Ch. Nordové jak vysílatel, tak i autor výchozího textu (srov. Nordová, 1995: 46). Jedná se o jeho vlastní myšlenky a výsledky jeho výzkumu. I když to nemůžeme říci se stoprocentní jistotou, je velmi pravděpodobné, že se své myšlenky a výsledky rozhodl sdělit, tedy „vyslat“, čtenářům z vlastní iniciativy, a to prostřednictvím knihy, kterou sám jako autor napsal.

U výchozího textu bude uvedeno také jméno autora, a je tedy potřeba zvážit, jaké konotace vyvolává ve čtenářích originálního textu – ve výchozí kultuře.

Oliver J. Schmitt má na svém kontě již několik publikací a díky tomu, že některé z nich se zaměřují i na laické čtenáře, je jeho jméno známé nejen v odborných kruzích. V povědomí většiny příjemců textu z výchozí kultury bude Schmitt figurovat přinejmenším jako profesor vídeňské university, jako historik a albanolog. Někteří si ho mohou spojovat i s lehkou kontroverzností, kterou vyvolává výběrem zpracovávaných témat.

2.1.2 ZÁMĚR VYSÍLATELE

Informace o záměru vysílatele (v mém případě zároveň i autora) textu jsou explicitně uvedeny v poznámce na úvod. Autor v ní čtenáři přímo vysvětluje, jaký cíl vydáním knihy sledoval. Jeho záměrem nebylo předat obsáhlé encyklopedické vědomosti ani vyčerpávající analýzu nejmladších současných dějin, protože tyto informace jsou snadno dostupné v mnoha jiných novějších studiích. Konkrétně bylo jeho záměrem vykreslit základní mocenské, společenské a kulturní vývojové tendence albánských dějin. Dále zařadit albánské dějiny do balkánského, evropského a blízkovýchodního rámce a na typických příkladech ukázat, jak bohaté a pestré

albánské dějiny jsou. Vedle popisu děje tak do textu vědomě zařadil i rozsáhlejší výpravné pasáže.

Vzhledem k omezenému rozsahu, který měl autor u této knihy k dispozici, ji žánrově přirovnává spíše k historickému eseji. Aby kompenzoval omezený prostor, který mu forma knihy nabízela, zaměřil se na přehlednost a jasné vedení linie výkladu.

V úvodu dále najdeme důležitou poznámku ke dvěma pojmům použitým v názvu knihy: „Orient“ a „Oxident“. Nemáme je podle autora chápat esencialisticky – chtěl jimi pouze naznačit rozsah, ve kterém se albánské dějiny dodnes pohybují.

Autor dále poznamenává, že mnoho oblastí albánských dějin je kontroverzních, a tak se v některých částech výkladu zaměřil spíše na představení metod a argumentů svého výzkumu, než na prezentování zaručených znalostí.

Které z těchto informací převzatých z autorovy poznámky na úvod knihy mohou využít pro svou překladatelskou práci? Některé z nich se týkají pouze obsahu knihy (například charakter vědomostí, které si čtenář může po přečtení knihy odnést). Některé jsou ale doplňujícími informacemi, které autor chce čtenáři předat, aby jeho text byl pochopen tak, jak on zamýšlel. A na ty považuji za důležité brát při překladu zřetel. Zvláště proto, že z knihy překládám pouze jednu vybranou kapitolu, a zmíněná poznámka na úvod tak nebude čtenáři cílového textu dostupná.

Jak jsem už zmínil v úvodu práce, téma knihy bývá často zpracováno se záměrem působit na čtenáře politicky nebo ideologicky. Na základě znalosti autorových ostatních publikací můžeme u něho v tomto směru očekávat spíše opačný záměr – tedy působit na čtenáře tím způsobem, aby ideologicky a politicky ovlivněné studie a teorie přijímali s rezervou.

Z vnitrotextové analýzy obsahu textu vyplývá, že v kontroverzních otázkách nebylo záměrem autora stavět se ani na jednu ze stran sporu (zejména v problematice původnosti Makedonců, Albánců nebo Srbů na určitých územích Balkánu). Jeho postoj zároveň není ani diplomaticky neutrální, spíše se staví na stranu vědy, tj. prezentuje výzkumem podložená fakta.

Záměr vysílatele můžeme částečně vyčíst i z druhu textu, který autor ke komunikaci s příjemci zvolil. V poznámce na úvod autor napsal, že se druhem svého textu blíží historické eseji. Podle serveru <http://www.ptejteseknihovny.cz/> vedeného Národní knihovnou ČR je odborná esej charakterizována následovně: „*Odborná esej je druhem úvahy na odborné téma s estetickým zaměřením. Autor v ní duchaplně, často i uměleckými prostředky, pojednává o*

odborných otázkách vědy, filozofie, umění apod. Esej se uplatňuje především tam, kde autor chce svým osobitým pojetím ukázat problém v novém světle anebo chce naznačit nové problémy, aniž je chce nebo může vědecky řešit nebo dokázat.“

(Ptejte se knihovny [online]: Národní knihovna ČR, 2009 [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/odborna-esej>)

2.1.3 ADRESÁT

Podle Nordové jsou informace o adresátovi výchozího textu považovány za důležitý, ne-li nejdůležitější, faktor u téměř všech přístupů k překladatelské analýze. (Nordová, 1995: 55)

Při analýze je ale nezbytné odlišovat adresáta výchozího textu a adresáta cílového textu, a to zvláště proto, že oba pochází z jiného kulturního a jazykového společenství. (Nordová, 2009: 57.)

V případě výchozího textu, jehož analýzou se zabývám, jsem se při zjišťování informací o zamýšlených příjemcích výchozího textu zaměřil na následující oblasti:

Textové okolí:

V anotaci na obálce knihy je přibližně uvedeno, jakých témat se kniha týká. Cílový čtenář je tedy ten, který má zájem se o uvedených tématech něco dozvědět. Jedná se o témata: region jihovýchodní Evropy (dějiny Albánců v této oblasti); politika (např. budoucnost Kosova); Albánci jako nejpočetnější muslimský národ Evropy.

Faktor místa:

Vzhledem k silné imigraci Albánců do německých jazykových oblastí je pravděpodobné, že zamýšlený čtenář výchozího textu má osobní zkušenost s člověkem albánského původu a díky této zkušenosti i zájem o dějiny regionu jihovýchodní Evropy, původu Albánského národa apod. Jedná se tedy o příjemce ze specifického společenského prostředí (Nordová, 2009: 58). Zamýšlenými příjemci mohou dále být i samotní Albánci žijící v německých jazykových oblastech (příjemce je v tomto případě charakterizován svým původem) a v neposlední řadě i politici, kteří se tzv. „albánskou otázkou“ zabývají nebo odborníci, kteří ji zkoumají.

Příležitostný příjemce textu

Za příležitostné příjemce (srov. Nordová 2009: 57) výchozího textu bychom mohli označit samotné Albánce žijící v albánském kulturním prostředí, o jichž dějinách kniha pojednává. I k těm, kteří neovládají němčinu, se text může dostat prostřednictvím překladu nebo jiné, např. osobní, reference.

Nordová ve svém modelu doporučuje rozlišit, jestli je „oslovovaný“ příjemce zároveň i adresátem výchozího textu (Nordová 2009: 57).

V tomto případě text oslovuje zřejmě kohokoli se zájmem o dané téma (bez ohledu na mateřský jazyk, příslušnost k nějakému národu apod.). Ale pokud předpokládáme, že jedním ze záměrů autora bylo i uvést rozšířené ideologicky nebo politicky ovlivněné informace na pravou míru, pak čtenáři, kteří mají větší potenciál být těmito informacemi ovlivněni – tedy např. Albánci – mohou být ze strany autora také zamýšlení nepřímí příjemci textu, tedy tzv. „spoluoslovení“ (srov. Nordová, 2009: 57). Tato informace může hrát roli při překladatelském rozhodování.

Záměr příjemce textu:

Záměrem příjemce textu může být např. lepší pochopení současné politické situace, prohloubení znalostí o dějinách albánského národa, ke kterému čtenář může mít nějaký vztah apod. Případně může jít o zájem o výsledky vědecké činnosti autora obecně (ke které může čtenář už předem zaujímat souhlasný nebo naopak kritický postoj).

Vědecké práce O. J. Schmitta vyvolaly v minulosti kritické reakce. Jednalo se především o publikaci „Skanderbeg: der neue Alexander auf dem Balkan“ (Schmitt: 2009), která byla přeložena do albánštiny.

Vzhledem k tématu, které Schmitt zpracoval tentokrát, můžeme očekávat podobně kritické reakce i u čtenářů cílového textu.

2.1.4 MÉDIUM

Médiem výchozího textu je psaná komunikace v knižní formě vydaná nakladatelstvím Verlag C.H.Beck oHG. Nordová používá pojem „přenosové médium“ a rozumí pod ním v případě psané komunikace např. noviny, časopis, knihu ad. (Nordová, 2009: 63) C.H.Beck je německé nakladatelství, které se mimo jiné specializuje na humanitní vědy. Kniha jako médium je

charakteristická např. členěním do kapitol nebo ohraničením textu úvodem a závěrem a tyto znaky jsou u média knihy stejné jak ve výchozí, tak i v cílové kultuře.

2.1.5 PRAGMATIKA MÍSTA

Knihy byla vydána v Mnichově, historikem původem z Basileje, který v té době působil ve Vídni (kde kniha také vznikla). Protože hranice vědy jsou většinou určovány spíše jazykovými oblastmi než hranicemi států nebo měst, vztahuje se faktor místa v tomto případě na celou německou jazykovou oblast. Pro překlad tohoto textu tedy nehraje město nebo stát jeho vzniku významnou roli. Spíše stojí za pozornost fakt, že výchozí text byl napsán v kontextu německo-jazyčného zkoumání dějin (konkrétně dějin jihovýchodní Evropy), které má svoji určitou tradici, konvence apod. Cílový text se svým způsobem (jako překlad) stane součástí české vědy, která může mít jinou tradici a odlišné konvence apod.

Z vnitrotextové analýzy textu dále vyplývá, že se ve výchozím textu neobjevují žádné geograficky specifické výrazy, které by bylo při překladu potřeba zohlednit.

2.1.6 PRAGMATIKA ČASU

Výchozí text byl vydán v době, kdy byla některá témata, kterým se kniha věnuje, velmi aktuální. Jeho překlad vzniká nyní s pětiletým odstupem. Za tu dobu se sice nijak významně nezměnil stav textu z lingvistického hlediska, ale tento časový odstup může mít vzhledem k charakteru tématu textu vliv na očekávání a reakce ze strany příjemců. Případně to může ovlivnit i jeho faktickou správnost a vědeckou hodnotu, protože vědecké zkoumání dějin jihovýchodní Evropy (případně konkrétně původu Albánců) se mohlo od té doby posunout a některé prezentované výsledky mohly za tu dobu zastarat. Přestože tyto problémy přísluší řešit spíše případnému vydavateli cílového textu, může být důležité mít je na paměti i během překladatelské práce a např. se informovat o aktuálním dění v oboru.

Zvláštní pozornost doporučuje Nordová věnovat informacím, které se odkazují na současnost (Nordová, 2009: 70). Např: „...und viele sahen sich und sehen sich immer noch als Avantgarde der eigenen Nation...“ nebo „Sie stellen sich heute die Frage, wohin sie gehören: zum Islamischen Welt oder zur...“. U podobných údajů bude potřeba zvážit, jestli není na místě, doplnit je explicitně o pragmatiku času textu originálu.

2.1.7 MOTIVACE

Informace o autorově motivaci můžeme vyčíst např. z anotace na obálce knihy, ve které je uvedeno, že se jedná se o aktuální téma, které (v době vydání knihy) zaměstnává politiky i média. V textu se autor také vymezuje vůči některým teoriím, které se týkají stejného tématu. Text mohl být tedy napsán jako příspěvek do vědecké, politické nebo mediální diskuze na aktuální téma.

2.1.8 FUNKCE

Nordová doporučuje věnovat se při analýze funkci textu v konkrétní komunikační situaci. Na rozdíl od druhu textu, který lze určit vnitrotextovou analýzou, je tuto funkci podle Nordové potřeba určit na základě vnětextových faktorů (kombinace údajů z faktoru vysílatele, jeho role a záměru, příjemce a jeho očekávání, použitého média a faktoru místa, času a příležitosti) (Nordová, 2009: 77).

Z analýzy záměru vysílatele mého textu vyplývá, že autorem zamýšlená funkce je informativní. Má sloužit jako vědecká práce, která je ale zároveň úvodem do problematiky i pro laického čtenáře. Vzhledem k autorově označení textu jako historické eseje bychom mohli očekávat, že autor zamýšlel dát textu i určitou estetickou funkci.

Na základě analýzy obsahu jsem dále zjistil, že se autor na několika místech v textu vymezuje proti jiným názorům a teoriím, které s jeho tématem souvisí. A tak můžeme říci, že text má částečně i funkci konativní – apeluje na čtenáře, aby některé teorie přijímal s rezervou nebo jim vůbec nevěřil.

Očekávání příjemce je podle Nordové také faktorem, který spoluurčuje funkci textu. Z předchozí analýzy vyplývá, že čtenář může očekávat jak získání nových informací (to vyplývá především z použitého média), tak i určitou snahu autora o usměrnění čtenářova názoru na některá kontroverzní témata.

2.2 Vnitrotextové faktory

2.2.1 TÉMA

Text knihy je koherentní díky společnému tématu: „dějiny Albánců“. Čtenářům to přibližuje již název knihy a ještě jasněji je to formulováno v autorově poznámce na úvod. K tomuto tématu směřuje naprostá většina myšlenek, které kniha předkládá. Jednotlivé oblasti dějin a různé přístupy ke zkoumání tohoto tématu ze strany autora můžeme označit jako podtémata. Ta jsou pak prezentována v samostatných kapitolách.

Prvním z nich jsou základní poznatky z dějiny Albánců. Dále se autor věnuje roli jazyka ve zkoumání albánských dějin. Jako další podtéma si vybral mocenské změny a politiku. Poté popisuje stav společnosti a prostředí, ve kterém Albánci v průběhu historie žili, náboženství, migraci na Balkáně a nakonec se zabývá moderními dějinami Albánského národa.

Téma tedy odpovídá očekáváním, která čtenář může mít po přečtení názvu knihy, nebo např. na základě znalosti Autora a jeho dalších děl.

Na úrovni mého výchozího textu (jedné kapitoly, kterou jsem si vybral k překladu), jsou hlavním tématem dějiny Albánců v kontextu migrace na Balkáně. K tomuto tématu se poté vztahují jednotlivé myšlenky, které autor v textu zmiňuje.

2.2.2 OBSAH

Výchozí text popisuje, jakými směry jednotlivé národy na Balkáně putovaly a zaměřuje se při tom především na migraci, která se týká Albánců, území dnešní Albánie a dalších území, která jsou na Balkáně předmětem sporů. Toto migrační dění autor zasazuje do časového rámce a vysvětluje jeho hlavní příčiny. Prezentuje při tom částečně nové poznatky a výsledky svého výzkumu a částečně popisuje aktuální stav bádání na tomto poli.

Obsah kapitoly je možné rozdělit do kratších podtémat, která jsou graficky oddělena odstavci. Na úvod kapitoly autor představuje problematiku a popisuje současný stav bádání. Mimo jiné také poukazuje na kontroverznost tématu a na problém nacionalisticky laděných vědeckých teorií, které dále v textu uvádí na pravou míru. Popisované neshody panují mezi Albánci, Srby a Makedonci a týkají se území dnešního Kosova a západní Makedonie. Nacionalisticky laděné názory i spory mezi národy staví ale autor stranou a prezentuje při tom názory historiků

působících mimo oblast Balkánu. Hlavní myšlenkou při tom je, že otázky nároků určitého národa na území nebo lépe řečeno otázky původnosti určitého národa na území není možné vyřešit a zodpovědět jednoduše. Autor dějiny Albánců (a okrajově i ostatních národů) představuje jako dějiny migrace na Balkáně, jíž směry a tendence v textu podrobně vysvětluje.

Na rozdíl od současné historiografie uvádí jako jeden z nejčastějších motivů pro migraci na Balkáně migraci za prací. V té souvislosti poukazuje také na to, že se tento fenomén objevoval nejen u Albánců, ale i u Řeků, Srbů, Bulharů a Arumunů.

Nejdříve se věnuje dějinám migrace albánského obyvatelstva do Osmanské říše. Poté autor charakterizuje migraci na západ a severozápad (z území dnešní Albánie), která probíhala ve středověku. Samostatně zpracovává téma migrace žoldnéřů a zmiňuje se o migraci do Ameriky. Dále se věnuje příčinám a detailům migrace Albánců na jih, na území dnešního Řecka a také kontroverznosti tohoto tématu. Další osmanský postup podle autora vyvolal početnou migrační vlnu do jižní Itálie, díky které vznikly Arbëreshské komunity, které jsou v jižní Itálii do dnes. Krátce se věnuje i imigraci do USA, a vzniku tamní početné albánské menšiny. Autor nevynechal ani kontroverzní oblast dnešního Kosova a západní Makedonie a spory srbských, makedonských a albánských vědců. V textu k nim uvádí relevantní data a výsledky svého výzkumu, aniž by se stavěl na jednu ze stran sporu. Dále v textu např. vyvrací jak některé srbské tak i albánské teze o osídlení Kosova a prezentuje komplexitu této otázky z historického pohledu. Podobným způsobem uvádí kriticky na pravou míru i představu o kompaktním albánském území (na kterém se podle autora rovněž vyskytovali Slované). Poslední stránky kapitoly věnuje autor albánskému území a migraci Vlachů, Arumunů, Židů a Romů.

2.2.3 PRESUPOZICE

Přestože je výchozím textem jen jedna kapitola vybraná z knihy, myslím, že znalost předchozích kapitol není nutná k porozumění textu. Po přečtení textu je však patrné, že autor předpokládá určitou míru orientace v dějinách jihovýchodní Evropy a např. i znalost některých místních názvů a geografie Balkánu. Jedná se ale pouze o základní informace. Zároveň je z textu poznat i autorova snaha vytvořit text dobře čitelný pro laickou veřejnost (např. uváděním letopočtů při odkazování na dějinné události, což může čtenáři pomoci zařadit si událost do kontextu dějin, které zná, přestože třeba nikdy neslyšel o události na

kteřou je odkazováno.) Např. „...an dem... ..die Katholische Hierarchie nach dem Konzil von Trient (1545-1563) nichts änderte.“

Nedostatečné znalosti mohou čtenářům místy působit problémy s orientací v trochu složitých větých konstrukcích, ve kterých autor často používá různé perifráze, jako např. „*östlich der Berge*“ ve významu: na území Kosova nebo „*Auswanderung nach süden*“ ve významu: osidlování řeckého území.

Dále čtenáři usnadní orientaci v textu znalost místních (někdy i historických) názvů. Např. řecká historická území *Moréa, Attika, Bojótie* ad. Některé části textu mohou tak být pro čtenáře těžko srozumitelné. Např.: „...*einem Bogen, der sich von Flórina über Monastir bis hinaus in den heutigen zentralen Kosovo spannte.*“ nebo „...*so in der Nähe von den Nahije Morava, Lab, Priština oder Vučitrn...*“ místní údaj „*entlang der Via Egnatia*“.

Obecně můžeme říci, že u čtenářů z německé jazykové oblasti lze v porovnání s českými čtenáři očekávat více osobních zkušeností s regionem jihovýchodní Evropy a tím i širší přehled o tématu textu. Především díky větší míře imigrace, jak už bylo zmíněno výše v textu. Presupozice českého čtenáře mohou být založeny hlavně na informacích z médií (jichž charakter a zaměření se u tohoto tématu od např. Rakouských nebo Německých médií také liší). Je tady možné, že některé detaily bude potřeba pro české čtenáře explicitně vysvětlit.

2.2.4 VÝSTAVBA TEXTU

První část textu, s kterou čtenář pravděpodobně hned po názvu knihy přijde do kontaktu, je krátký odstavec na zadní straně obálky, který představuje téma knihy a motivuje čtenáře k dalšímu čtení. Autor text opatřil také poznámkou na úvod. Dále následují jednotlivé kapitoly, vždy uvedené nadpisem. Většina kapitol je dělená na menší podkapitoly, které jsou graficky oddělené podnadpisy. Ke konci knihy je uveden seznam doporučené literatury, do které čtenář může nahlédnout, pokud má zájem o další informace k tématu. A na závěr má čtenář k dispozici mapu oblasti, o které kniha pojednává, a také rady k výslovnosti Albánštiny (v textu se objevují albánská jména a místní názvy).

Na rozdíl od většiny ostatních kapitol v knize tvoří ta, kterou jsem si vybral k překladu, ucelený text a není rozdělená na další podkapitoly. Orientaci v textu ale čtenáři usnadňují odstavce, do kterých je text členěn podle myšlenkových celků. Jedné autorově myšlence a

jejímu podrobnějšímu zpracování zpravidla odpovídá jeden odstavec. V závislosti na obsáhlosti a komplexitě myšlenky mají odstavce různou délku.

Z hlediska aktuálního větného členění převažuje postup, při kterém každé téma navazuje na réma předchozí věty. V některých pasážích se ale objevuje i model, ve kterém autor zachovává průběžné téma, které se ve výpovědích opakuje a dodává k němu pouze nové réma.

2.2.5 NONVERBÁLNÍ PRVKY

Prvním nonverbálním prvkem, který čtenáři nabízí určité sdělení, je obálka knihy, která čtenáře uvádí do albánského prostředí (vidíme na ni náměstí v Tiraně s mešitou). Jak už bylo zmíněno, na konci knihy je čtenářům k dispozici mapa. V knize má důležitou funkci, protože výrazně ulehčuje porozumění textu. Zvláště pro laické čtenáře je v některých případech nezbytná k pochopení prezentovaných témat. O nonverbální prvek se ale jedná jen částečně, protože obsahuje místní názvy a také popisky. Zvláště relevantní je práce s touto mapu právě pro kapitolu o migraci, kterou jsem si vybral k překladu. Mezi nonverbální prvky bychom dále mohli zařadit fotku autora na zadní straně knihy. I když nemá vliv na význam obsahu knihy, může ovlivnit čtenářovo vnímání textu (například implikovaná informace, že text psal mladší člověk apod.).

Jak je u použitého média běžné, jednotlivé kapitoly a podkapitoly jsou hierarchizovány typograficky zpracovanými nadpisy, které usnadňují orientaci v textu.

2.2.6 LEXIKUM

Při analýze textu jsem došel k závěru, že po lexikální stránce není výrazně ovlivněn autorovým švýcarským původem. Občas se v něm vyskytují odborné výrazy - v tomto případě především z oboru historie - např. „*Kurbet*“, „*Binnenmigration*“, „*Bevölkerungsaustausch*“, „*Mahall*“ ad. Objevují se ale spíše zřídka a tak je text po lexikální stránce dobře čitelný i pro laického čtenáře. To odpovídá i záměru autora oslovit touto knihou kromě odborníků i širší veřejnost, jak jsem již zmínil v příslušné kapitole.

Zvláště v pasážích, které popisují realitu historických období, se objevují historismy. Jako např: „*Schankwirte*“, „*Krämer*“, „*Almeister*“.

Z tématu vyplývá i potřeba užití mnoha místních názvů. Všechny názvy autor píše originálním pravopisem a v některých případech užívá více variant. Pro lepší orientaci doplňuje originální historické názvy jmény, která se používají dnes.

Vilayet Kalkandelen (Tetovo), Üsküb (Skopje), Pirlepe (Prilep), Köpülü (Veles).

Tam, kde je to namístě, zachovává autor albánský, případně srbský a řecký pravopis. Např. označení Albánců, kteří v 15. stol. odešli do jižní Itálie, píše albánsky: „*Arbëresh*“

Na několika místech autor také cituje historické texty. Přestože jsou úryvky pro dnešního čtenáře srozumitelné, najdeme v nich dnes už méně používané obraty. Např.: „*besuchsweise in der Heimat erscheinen*“.

2.2.7 SYNTAX

Text se vyznačuje dlouhými a spletými větnými konstrukcemi. Většinou se jedná o složitá hypotaktická souvětí. např. první věta kapitoly: „*Als 2009 die Makedonische Akademi der Wissenschaften unter der Leitung eines nationales Wissenschaftlers eine Enzyklopädie veröffentlichte, in der Albaner als frünezeitliche Einwanderer aus dem albanischen Bergland dargestellt wurden, brachte dies die makedonische Regierung beinahe zu Fall.*“ I když se oběhují i souřadná souvětí a věty jednoduché, podřadné konstrukce převládají. Souvisí to i s druhem textu a s komplexností zpracovávaných myšlenek. Dále si v textu můžeme všimnout častého výskytu vedlejších vět přívlaskových a na úrovni větné syntaxe pak mnoha přívlasků. Věty jsou logicky pospojovány konektory, které pomáhají koherenci textu.

2.2.8 SUPRASEGMENTÁLNÍ PRVKY

V překládané kapitole se často vyskytují pomlčky, které oddělují vsuvky nebo vedlejší věty a větné členy a čtenáři tak pomáhají s orientací ve složitých větných konstrukcích. Dále si můžeme všimnout četného výskytu uvozovek. Autor je používá, když cituje sekundární text, ale např. i k vyjádření ironie. Např.: „*Historiker haben entsprechende «Beweise» zu liefern und viele sahen und sehen sich immer noch als Avantgarde der eigenen Nation, deren Ansprüche sie zu verteidigen haben.*“ Dále do uvozovek dává i odborné výrazy jako např. «*Bevölkerungsaustausch*» a «*Gründungsmythos*» . Nebo jimi značí vlastní jména «*Vatra*» (název albánského spolku v Americe).

Autor, původem Švýcar, používá v textu typ uvozovek charakteristický pro švýcarskou němčinu.

Na několika místech se objevují i dvojtečky, kterými autor signalizuje vysvětlení, odůvodnění nebo rozvedení myšlenky. Dvojtečky ve výchozím textu vyjadřují i vztahy mezi dvěma větami.

Autor používá také středníky, většinou k oddělování bodů výčtu.

3 Metoda překladu a překladatelské postupy

Před zahájením překladatelské práce jsem věnoval pozornost analýze výchozího textu. Podle doporučení Ch. Nordové jsem se zároveň zamyslel i nad analýzou hypotetické překladatelské zakázky (srov. Nordová, 2011: 234). Nordová např. doporučuje určit podle překladatelské zakázky, jakým aspektům analýzy výchozího textu věnovat největší pozornost (a které případně zcela pominout) (Nordová, 2011: 235).

Na základě této zakázky jsem vybral relevantní faktory překladatelské analýzy výchozího textu, které by mi mohly usnadnit překladatelská rozhodnutí, a v příslušné kapitole této práce jsem je rozebral. Z mé hypotetické zakázky vyplynul např. významný rozdíl v přenosovém médiu výchozího a požadovaného cílového textu, a tak jsem postupoval tak, abych tento i další rozdíly pokud možno co nejvíce vyrovnal.

Při své překladatelské práci jsem vycházel mimo jiné z teorie skoposu, která se zaměřuje na požadovanou funkci (účel) cílového textu (srov. Reissová, Vermeer 1984). Zároveň jsem ale měl na paměti i princip loajality, s kterým přišla Ch. Nordová. Mým cílem tedy bylo vytvořit funkční cílový text, který je zároveň do určité míry (v závislosti na svém skoposu) napojený na svůj výchozí text (srov. Nordová, 2009: 30).

Teoretické podklady pro svou práci jsem hledal i u Jiřího Levého a Antona Popoviče, z jejich práce pozdější teorie vycházejí.

3.1 Hypotetická překladatelská zakázka

Při překladatelské práci považuji za důležité vzít v úvahu i konkrétní překladatelskou zakázku. Podle Ch. Nordové je to při didaktických cvičeních (za které tuto bakalářskou práci také považuji) důležité nejen protože to simuluje praxi, ale i z toho důvodu, že překladatelská zakázka může určovat a usnadňovat proces rozhodování mezi různými překladatelskými řešeními (Nordová, 2011: 235).

Pokud by kniha, z které je vybrán výchozí text pro tuto bakalářskou práci, měla být v budoucnu přeložena celá, měl by být předchozí překlad revidován a přizpůsoben konkrétní zakázce, příslušnému médiu atd.

Jako příklad média, ve kterém by mohl cílový text vyjít, jsem si s ohledem na téma výchozího textu vybral časopis *Porta Balkanica*. Jedná se odborně zaměřený recenzovaný časopis, který vychází dvakrát ročně a zpracovává různé příspěvky o oblasti Balkánu. „Vedle recenzovaných článků věnuje v oddělených sekcích omezený prostor také recenzím, překladům a publicistickým příspěvkům (eseje, rozhovory, reportáže aj.)“ (*Porta Balkanica [online]. [cit. 2017-04-30]*). Překlad by měl v časopise hypoteticky vyjít v následujícím podzimním vydání s uzávěrkou do 30. 9. 2017. Čtenářstvo tohoto časopisu tvoří jak odborníci, tak i laická veřejnost, která se zajímá o různá témata týkající se oblasti Balkánu.

Další faktory nejsou v mé hypotetické překladatelské zakázce explicitně uvedeny.

4 Překladatelské problémy

Při práci na překladu jsem musel řešit překladatelské problémy různého typu. V následující kapitole by rád odůvodnil řešení, ke kterým jsem se nakonec při práci přiklonil.

4.1 Lexikální rovina

5.1.0.1 Překlad místních názvů

Jedním z problémů, které jsem musel během překládání řešit, bylo zacházení s místními názvy. Především jsem řešil otázku, jestli a jak je skloňovat a jestli u některých nepoužít český ekvivalent. Rozhodl jsem se je skloňovat a gramatický vzor vždy vybrat podle fonetické podoby názvu v češtině. V několika případech jsem použil i český ekvivalent. Mým záměrem bylo zachovat charakteristické rysy originálu a zároveň zajistit srozumitelnost a jednoduchou čitelnost textu pro cílového českého čtenáře. Oporu pro své rozhodnutí jsem hledal především v díle Umění překladu od J. Levého (srov. Levý, 1998: 89). Níže uvádím úryvek s několika příklady místních názvů z výchozího textu a jejich převodu do češtiny.

- *So gab es im 15. Jh. vereinzelte Albaner im zentralen und öslichen makedonishcem Raum (in den Bezirken Damir, Hisar, Zichna und Sérres); im trakischen Didymóteichos bestand um 1650 ein Albenervierten (mahal Arnavud) mit 36 Häusern, und beim bulgarischen Plovdiv (tr. Filibe) lag das 100 Häuser zählende Dorf Arnavud (heute Elšica). Albaner gelangten schon früh nach Anatolien, unter ihnen auch ehemalige Rebellen, die nach Trapezunt (tr. Trabzon) am Schwarzen Meer deportiert worden waren (1487).*
- *Proto se již v 15. století Albánci jednotlivě vyskytují na území centrální a východní makedonské oblasti (kolem Demiru, Hisaru, Zichny a Sérresu); v Thráckém Didymóteichosu vznikla kolem roku 1650 albánská čtvrť (tur. mahala Arnavud) s 36 domy a v bulharském Plovdivu (tur. Filibe) se nacházela albánská vesnice o 100 domech s názvem Arnavud (dnešní Elšica). Albánci se brzy dostali i do Anatolie, jedná se např. o bývalé povstalce, kteří byli v roce 1487 deportováni k Černému moři do*

Trapezuntu (tur. Trabzon)..

K uvedenému příkladu bych rád ještě zmínil, že jsem v jednom případě do cílového textu doplnil zkratku pro tureckou variantu místního názvu (*tur.*), která ve výchozím textu nebyla. A to proto, abych u překladu docílil věcné správnosti. Ve výchozím textu jsem v chybějící zkratce viděl nedostatek.

- *ein Albenervierten (mahal Arnavud)*
- *albánská čtvrť (tur. mahala Arnavud)*

Autor zachovával při tvorbě textu originální pravopis. Ten jsem při převodu do češtiny zachoval i já, pouze jsem přidal české koncovky podle příslušného gramatického vzoru:

- *„...und aus Korça kam auch der wohl erste albanische Einwanderer in den Vereinigten Staaten (1876).“*
- *„Např. i vůbec první Albánec, který přišel do Ameriky pocházel z jihoalbánské Korči (1876).“*

V několika případech jsem použil český ekvivalent místního názvu, a to z toho důvodu, že se jednalo o vžitý název a užití originální místní formy by mohlo být pro české čtenáře matoucí. Jednalo se např. o řecké město *Ioánnina*, které jsem přeložil českou variantou *Janina*. Nebo severoalbánské město *Shkodër*, pro který existuje vžitý název *Skadar*. Překlad názvu rumunské historické oblasti *Walachei* jsem doplnil o vysvětlivku v závorce, aby nedošlo k záměně s Valašskem na východní Moravě:

- *„Im 19. Jh. verstärkte sich die albanische Auswanderung in Randgebiete des osmanischen Machtbereichs, in die bulgarischen Provinzen des Reiches, in die Walachei und nach Ägypten;“*
- *„V 19. století začali Albánci ve větším počtu odcházet i na okrajová území Osmanské říše. Do bulharských provincií, do Valašska (dnešní jižní Rumunsko) a do Egypta.“*

5.1.0.2 Odborné termíny

V několika případech bylo potřeba přeložit odborné termíny. Některé z nich představovaly menší problém, protože byly po nalezení českého ekvivalentu dobře srozumitelné, ale vyskytlo se i několik takových, jichž význam by si laický čtenář musel pravděpodobně dohledat. Např. se jednalo o termín *„Kurbet“* označující specifický druh migrace za prací. Tento výraz byl ale vysvětlen přímo v textu. Další odborný termín z oboru historie *„Mahall“*,

označuje městskou čtvrť, ve které žili obyvatelé stejného náboženství. Tento termín v originále vysvětlený není. Jak ale doporučuje J. Levý v Umění překladu, termín jsem nevysvětloval ani v cílovém textu: „*Vysvětlení je namístě, uniká-li našemu čtenáři něco, co pro původního čtenáře bylo obsaženo v díle; není správné vysvětlovat náznak, dořikat zámlku, dokreslovat dílo tam, kde ani pro čtenáře originálu nebylo vše naplno řečeno*“ (Levý, 2012: 114). Záměrem autora mohlo v tomto případě být nezatěžovat čtenáře příliš podrobnými historickými reáliemi.

5.1.0.3 Slovo tvorba

V jednom případě jsem se při hledání překladatelských řešení uchýlil ke slovo tvorbě:

- „*Der Gurbet war eine gesamtbalkanische Erscheinung...*“; „*Während die **Gurbetwanderer** jährlich pendelten, blieben andere länger in der Fremde.*“
- „*Kurbet se objevoval na celém Balkáně...*“; „*Zatímco **kurbetníci** jezdívali každý rok domů, jiní v cizině zůstávali delší dobu.*“

Výraz kurbetníci v češtině neexistuje, ale slovo tvorbou má blízko např. k zažitému „nádeníci“.

5.1.0.4 Historismy

Jak vyplynulo z analýzy vnitrotextových faktorů, které jsem se věnoval před zahájením překladatelské práce, v textu se objevují historismy. Tedy „výrazy, jež popisují (nebo lépe řečeno popisovaly) věci či jevy dnes již zaniklé“ (BEHÚN, Dalibor a Petr BEHÚN. Pište správně česky: poradna šílených korektorů. Brno: Zoner Press, 2010. Encyklopedie Zoner Press. ISBN 9788074130670). Řešení tohoto překladatelského problému nebylo nijak komplikované, protože se mi pro většinu případů podařilo najít v češtině také odpovídající historismus:

Např: „Schankwirte“ → „šenkýři“; „Krämer“ → „kramáři“

5.1.0.5 Překlad odkazů na externí texty

Hned na začátku textu a také v názvu kapitoly autor používá termín „*Migrationsgeschichte*“, který je citací jiného autora. Autor to dává čtenářům najevo uvozovkami a jménem autora v závorkách. Při převodu do češtiny jsem se rozhodl uvést v cílovém textu německý termín v

závorce se zkratkou „*něm.*“ a také jej dát do uvozovek – aby bylo jasné, že se jedná o konkrétní termín z němčiny. Zároveň jsem jej opatřil poznámkou pod čarou, ve které bude uvedena standardní citace celé publikace, k níž názvu se termín vztahuje.

Přestože ve výchozím textu není citace článku uvedena, čtenář výchozího textu má možnost si ji snadno dohledat – autor citaci v podstatě zakomponoval přímo do textu tím, že přesný název článku použil ve své větě a autora uvedl za název do závorky.

Českému čtenáři by tato informace především vlivem jiné syntaktické struktury cílového textu nebyla dostupná. Problém má tedy dvě roviny: neexistence německého termínu v češtině, kterou jsem vyřešil uvedením originálu v závorce a citace zakomponovaná v textu, kterou řeším poznámkou pod čarou.

- „*Dies steht in deutlichem Gegensatz zu Forderungen außerregionaler Historiker, die «Geschichte Südosteuropas als Migrationsgeschichte» (Holm Sundhaussen) auffassen.*“
- „*Zřetelně jiný přístup mají historikové ostatních zemí, kteří dějiny jihovýchodní Evropy vnímají jako dějiny migrace (něm. „Migrationsgeschichte“ – Holm Sundhaussen^[1]).*“
- ^[1]*[SUNDHAUSSEN, Holm. Geschichte Südosteuropas als Migrationsgeschichte Eine Skizze. Südost-Forschungen. De Gruyter Oldenbourg, 2006,(65-66) 422-477. ISSN 0081-9077.]*

Další překládaným odkazem byl citát z historického textu, ve kterém se objevil název albánské vesnice **Lunxhëria** ve své fonetické podobě. V době vzniku textu ještě neexistoval ustálený albánský pravopis, a tak autor textu, německý cestovatel, byl odkázán jen na fonetickou podobu názvu. V cílovém textu jsem se rozhodl použít název v takové formě, v jaké by foneticky zněl v češtině.

- „*Die Bevölkerung der **Ljuntscherei** besteht daher in der Regel aus...*“
- „*Obyvatelstvo **Ljundžérie** tvoří zpravidla...*“

4.2 Morfologická rovina

5.2.0.1 Gramatická kategorie vidu

V následujícím odstavci bych rád rozebral několik příkladů překladu sloves s ohledem na jejich vidovost a problémy, které nesouměřitelnost češtiny a němčiny s ohledem na tuto gramatickou kategorii představuje:

Jak uvádí Štícha ve své srovnávací gramatice, některá slovesa lze označit např. jako „primárně nedokonavá“ (Štícha: 2015). U nich vidovost vyplývá z významu slova a určení vidu za účelem překladu do češtiny není problematické:

- „*Diese zerfielen in einen sesshaften Teil, der sich mit Handel und Handwerk **beschäftigte**,...“; „...a dále se dělili na skupiny, které se **věnovaly** obchodu a řemeslům, nebo polokočovním společenstvím,...*“

U jiných jsem byl při převodu do češtiny odkázán na kontext:

- „*Sie **zogen** in Arbeitsgruppen **los**, die für eine Saison zusammenblieben.*“; „***Vycházeli** v skupinách, ve kterých pak pracovali pospolu celou sezónu*“
- „*...ohne Rücksicht auf eventuelle religiöse oder ethnische Gemeinsamkeiten **periodisch** Plünderzüge **unternahmen**,...*“; „*...bez ohledu na případnou společnou víru nebo etnickou příslušnost **podnikali pravidelné** loupežné nájezdy.*“

U nemalé skupiny sloves nebylo možné vid určit a při překladu jsem se tedy řídil svou osobní stylistickou preferencí nebo logikou celého výkladu.

- „*Sprachlich **passten** sie sich bisweilen an ihre Umgebung **an**...*“; „*Jazykově se leckdy **přizpůsobovali** novému prostředí,...*“
- „*...Griechen, Serben, Bulgaren, Aromunen, sie alle suchten Verdienst in der Fremde, sie alle **verarbeiteten** ihre Erfahrungen und auch ihr Heimweh im Lied.*“; „*Srbové, Bulhaři, Arumuni, ti všichni hledali obživu v cizině a své zkušenosti i stesk po domově **zaznamenali** ve svých písních.*“
- „*Letztere **wanderten** um 1500 in Städte wie Vlora, Berat und Monastir **ein**, verloren durch Abwanderung nach Saloniki aber an Bedeutung.*“; „*Sefardští židé **přicházeli** kolem roku 1500 do měst jako např. Vlora, Berat a Monastir. Svých odchodem do Saloniki ale ztratili na významu.*“

5.2.0.2 Konjunktiv I

V několika případech se ve výchozím textu vyskytl konjunktiv I, německá gramatická kategorie, kterou čeština nemá. V uvedeném příkladě je ve výchozím textu použit ve funkci reprodukce přímé řeči a do češtiny jsem jej převedl modální částicí „prý“:

- „*die jeweils andere Seite sei später **gekommen** und habe daher geringere Rechte auf das Land.*“
- „*Obě strany tvrdí, že ten druhý národ **prý přišel** až později a má tím pádem menší právo obývat příslušnou oblast.*“

4.3 Syntaktická rovina

5.3.0.1 Změna větné struktury

Z četby paralelních textů jsem zjistil, že čeština tíhne v porovnání s němčinou k větší údernosti a syntaktické jednoduchosti, a to i v případě populárně naučných a odborných historických textů. Nedržel jsem se tedy vždy přesně větné struktury výchozího textu:

- „*Die durch Kriege und Seuchen verursachte Entvölkerung in den Aufnahmegebieten, aber auch – freilich in der Forschung nicht ganz unumstritten – der Druck, den albanische Große auf ihre Bauern und Hirten ausübten, trieben die oft in Hirtengemeinschaften (katun), Sippen (wie die Bua und Malakasi) und kleinere Familienverbände gegliederten Albaner zuerst in den makedonischen Raum (Kastoriá), dann nach Thessalien, wo um 1320 albanische Hirten in den Bergen lebten.*“
- „*Albánci se stěhovali nejdříve do Makedonie (oblast Kastoriá) a následně do Thesálie do hor, kde jsou doloženi kolem roku 1320 jako pastýři. Vedlo je k tomu vylidňování cílových oblastí způsobené válkami a nákazami, ale i nátlak (mezi historiky ne zcela bezesporný), který na albánské zemědělce a pastýře vyvíjelo jejich panstvo. Putovali v pasteveckých skupinách (katun), jako skupina čeledínů (např. Bua a Malakasi) nebo v menších rodinných společenstvích.*“

5.3.0.2 Aktuální větné členění

Jak již vyplynulo z analýzy: „z hlediska aktuálního větného členění převažuje postup, při kterém každé téma navazuje na réma předchozí věty. V některých pasážích se objevuje i model, ve kterém autor zachovává průběžné téma, které se ve výpovědích opakuje a dodává k němu pouze nové réma.“ Tuto strukturu jsem při převodu textu do češtiny většinou neměnil.

Jako příklad uvádím část výchozího a cílového textu s analýzou aktuálního větného členění (T – téma; R – réma):

- *„Die heftigen Reaktionen von albanischer Seite (T) zeigen, dass Migrationsbewegungen und ihre politische Bewertung im Balkan außerordentlich emotional besetzte Themen sind (R).“; „Bouřlivé reakce ze strany Albánců (T) ukazují, že migrace obyvatelstva a její politizování je na Balkáně mimořádně citlivé téma (R).“*
- *Im 19. Jh. wurde von dort aus neues politisches Gedankengut verbreitet (T), und zahlreiche Italoalbaner beteiligten sich am Risorgimento. (R); „V 19. stol. se z nich také šířily nové politické myšlenky (T) a mnoho Italoalbánců se zapojilo do italského Risorgimenta. (R)“*

Ke změnám aktuálního větného členění docházelo pouze výjimečně, a to zvláště v případech, kdy bylo téma ve výchozím textu tvořeno kontextově nezapojenou informací (srov. Jan Firbas: 1982). Změna aktuálního větného členění tak neměla vliv na koherenci textu a plnila pouze stylistickou funkci:

- *„Die unierten Priesterseminare (ab 1732/34) (T) entwickelten sich in der Frühen Neuzeit zu wichtigen Stätten der Sprachpflege (R).“; „Pro pěstování jazyka Arbëreshù (T) byly v raném novověku důležité uniatské kněžské semináře (od roku 1732/34). (R)“*

5.3.0.3 Slovesný rod

Výrazné změny jsem při zpětném porovnání výchozího a cílového textu nezaznamenal ani z hlediska slovesného rodu. Přestože němčina tíhne na rozdíl od češtiny spíše k pasivnosti (srov. Štícha: 2015, 533), časté využívání trpného rodu rozhodně není pro výchozí text charakteristickým rysem – „Zustandspassiv“ i „Vorgangspassiv“ se objevují, ale spíše zřídka. Při převodu do češtiny jsem trpný rod překládal českým trpným rodem, reflexivním pasivem nebo jsem jej převáděl do činného rodu. Hlavním měřítkem mi při rozhodování byla

srozumitelnost textu a vlastní jazykový cit (tj. hledání varianty, která je pro češtinu nejpřirozenější). Např.:

- „*Schwerwiegender ist, dass der bis 1997 vermeintlich gelungene Übergang zur Demokratie massive Rückschläge erleidet und 2011 **das politische System** durch zwei beinahe gleich starke **Parteien** («Demokraten» und «Sozialisten») weitgehend **blockiert ist.**“; „Podstatnější je, že přechod k demokracii, který se do roku 1997 zdánlivě dařil, zažívá obrovské nezdary (2011) a **politický systém** dalekosáhle **blokuje** dvě téměř stejně silné **politické strany** ("demokraté" a "socialisté").“*

5.3.0.4 Interpunkce

Pomlčkami jsem ve výchozím textu vnímal pouze jako prostředky pro zpřehlednění syntaktické struktury a prezentovaných myšlenek. Při tvorbě cílového textu jsem za stejným účelem používal takové prostředky, které jsem v daném kontextu považoval pro češtinu za nejpřirozenější. V některých případech jsem pomlčky nahrazoval např. závorkami:

- „... und aus bescheidenen Anfängen – **zumeist analphabetische orthodoxe Fabrikarbeiter in Boston kurz nach 1900** – eine soziale Ausdifferenzierung erfuhren, die gegen Ende des 20. Jh.s auch in einer albanischen Lobby im Kongress ihren Ausdruck fand.“
- „...a ze skromných začátků (**z počátku se jednalo především o analfabetické pravoslavné dělníky v Bostonských továrnách**) se jejich komunita postupně sociálně diferenciovala až nakonec získala koncem 20. stol. založením albánské lobby svůj vliv i v americkém kongresu.“

V jiných případech čárkami:

- „...zum anderen von der Peloponnes – **wo die orthodoxen Albaner den Osmanen besonders heftigen Widerstand leisteten** – nach Unteritalien.“
- „...nebo z Peloponéského poloostrova, **kde se Albánci stavěli Osmanské říši obzvlášť na odpor, na území jižní Itálie.**“

V některých případech došlo při převodu do češtiny ke změně větné struktury a využití těchto prostředků nebylo potřeba.

Jak bylo zmíněno v analýze výchozího textu, autor používá typ uvozovek, který je charakteristický pro Švýcarsko. Při převodu do češtiny jsem tento typ uvozovek nahradil standardními českými.

- „*Historiker haben entsprechende «Beweise» zu liefern...*“
- „*Historikové nesahají daleko pro odpovídající „důkazy“...*“

4.4 Stylistická rovina

Vy výchozím textu jsem narazil na slovní spojení „*Mord und Totschlag*“, které sice není použito ve významu dnešního „*es wird Mord und Totschlag geben*“ (tj. budou „lítat talíře“, dojde k hádce apod.), ale i tak se jedná o ustálené slovní spojení, které má ve výchozím textu určitou sémantickou i estetickou hodnotu. Při převodu do češtiny jsem se pokusil o přenesení obou těchto hodnot do cílového textu a využil jsem při tom princip kompenzace:

- „*...beschrieb im 17. Jh. die – notabene katholischen – Einwanderer aus den Bergen als stets zu Mord und Totschlag bereit...*“
- „*...o přistěhovalcích z hor (bezevšeho se jednalo k katolíky) v 17. stol. napsal, že jsou kdykoli schopní i vraždit a pro ránu nechodí daleko.*“

4.5 Pragmatická rovina

Jak jsem již zmínil v předešlých kapitolách, jedním z překladatelských problémů je odlišnost přenosového média výchozího a cílového textu. Narazil jsem na tento problém již během analýzy hypotetické překladatelské zakázky a také při analýze výchozího textu v části o záměru vysílatele v souvislosti s autorovou poznámkou na úvod, která nebude čtenářům cílového textu dostupná. Následně jsem tuto otázku řešil i při samotné překladatelské práci. V návaznosti na analýzu záměru vysílatele bych proto rád pro přehlednost vyjmenovat v bodech, které z informací obsažených v autorově poznámce na úvod považuji pro svůj překlad za relevantní a jakým způsobem jsem je zohlednil při překladatelské práci:

- Zachovat přehlednost a jasné vedení linie výkladu.

Jako hlavní směrodatné kritérium jsem s ohledem na tento bod bral logiku vedení výkladu a srozumitelnost sdělení pro cílového čtenáře. V některých případech např. na úkor zachování syntaktické struktury originálu.

- Zachovat výpravný charakter některých pasáží, kterými autor chtěl ukázat bohatost a pestrost albánských dějin.

Tento záměr se ve výchozím textu projevuje např. tím, že se autor nedrží vždy striktně časové osy, jak by se u odborného textu z oboru historie mohlo očekávat. Výklad se např. v rámci jedné pasáže občas přesouvá z období středověku do 19. a 20. stol. a znovu nazpět apod. V těchto případech jsem se pokoušel vyvarovat zasahování do autorova způsobu členění myšlenek a informací a jeho případnému zlogičťování.

- Věnovat zvýšenou pozornost tomu, u kterých informací si autor zamýšlel zachovat určitý odstup z důvodu kontroverznosti tématu.

Z ohledem na tento bod jsem si všiml pasáží pojednávajících o kontroverzních tématech a se zvýšenou pozorností jsem pracoval ze sémantickou rovinou textu.

- Při překladu názvu knihy zohlednit autorovo vysvětlení pojmů „Orient“ a „Okcident“ .

V tomto případě jsem uvažoval o uvedení potřebných informací v poznámce pod čarou. Ale protože se jedná o název knihy, nepovažuji to za vhodné řešení. Nakonec jsem na základě podrobné analýzy obsahu částí výchozího textu vybraných k překladu došel k závěru, že autorovo podrobnější vysvětlení pojmů použitých v názvu knihy není pro pochopení obsahu cílového textu tolik důležité. Nejedná se o informace, které by na vnímání textu cílovým čtenářem měly výrazný vliv.

Další problém z pragmatické roviny, na který jsem narazil již v analýze výchozího textu, souvisí s rozdílností kulturního prostředí výchozího a cílového textu. Jak jsem popsal v kapitole o autorovi (zároveň vysílateli), je pravděpodobné, že čtenáři výchozího textu mají o jeho osobě již předem určité povědomí. Tyto informace mohou mít vliv na jejich vnímání textu a proto považuji za důležité poskytnout je i čtenářům překladu.

Jako řešení navrhuji připojit k textu překladu krátký medailonek autora, který ho stručně představí a dodá tak českému čtenáři informace, které mu mohou chybět, ale třeba by mohly být známy čtenáři z výchozí kultury. To proto, aby český čtenář měl před začátkem četby pokud možno stejná očekávání jako příjemce výchozího textu. Při této úvaze vycházím z doporučení Ch. Nordové, která radí explicitně doplnit informace, které by mohly čtenáři cílového textu chybět (Nordová, 2009: 49).

Při analýze výchozího textu jsem se také zamýšlel nad faktory motivace a času a vlivem, který mohou mít na cílový text a jeho působení na cílového čtenáře. Nakonec jsem došel k závěru, že v případě cílového textu nepředstavují tyto faktory významný problém, protože téma za dobu, která uplynula mezi vydáním originálu a tvorbou překladu, neztratilo na své aktuálnosti a je stále předmětem diskuzí. Z analýzy pragmatiky času je sice patrné, že se mezitím mohly objevit nové studie a poznatky k tématu. Na základě znalostí z oboru ale předpokládám, že překlad může být i tak stále vytvořen ze stejné motivace a ke stejné příležitosti (příspěvek do stejné diskuze), jako tomu bylo u výchozího textu.

Jediným překladatelským problémem, který bylo potřeba při překládání řešit s ohledem na pragmatiku času, byly časové údaje odkazující na současnost (srov. Nordová, 2009: 70). Např. v případě popisku k ilustrační mapě na konci knihy jsem se rozhodl doplnit cílový text o poznámku překladatele.

- *Der Südwestliche Balkan (Alle Ortsnamen werden in der **heutigen** amtlichen Schreibweise wiedergegeben)*
- *Území jihozápadního Balkánu (všechny místní názvy jsou uvedeny **aktuálním** úředním pravopisem) (knihy v originálním znění vyšla poprvé v roce 2005 – poz. překladatele)*

Jak vyplývá z výše uvedeného překladu, věnoval jsem se při překladu také mapě, kterou čtenáři výchozího textu najdou na konci knihy. Jak jsem popsals v analýze výchozího textu, tato mapa může být klíčová zvláště pro porozumění překládané kapitoly o migraci, a proto považuji za důležité zprostředkovat tento prvek i čtenářům cílového textu. Vytvoření podobné mapy s popisky v češtině by ale vyžadoval využití originálního (nebo alternativního) mapového podkladu a práci s grafickým softwarem, a tak jsem jako řešení zvolil použití mapy z německo-jazyčného originálu, kterou jsem doplnil krátkou dodatečnou poznámku s překladem zmíněných popisků. Místní názvy překlad nevyžadují, ale popisky by mohly být pro čtenáře cílového textu důležité. Mapu připojuji včetně popisků k překladu.

4.6 Další překladatelské problémy

Překládaná publikace, přestože v originále psána německy, pojednává o oblasti Balkánu se zaměřením na albánský jazykový prostor. A právě autorova práce s vícero jazyky v jednom textu byla během překládání zdrojem častých problémů. V níže uvedeném příkladu se autor rozhodl volně přeložit do němčiny význam albánského příjmení „Kryeziu“ (česky doslova „černá hlava“). Autorem zvolený německý výraz „*Schwarzhaupt*“, existuje v němčině také

jako příjmení. Pro řešení převodu do češtiny jsem tedy zvolil princip substituce (srov. Levý 1998: 106) a výraz jsem nahradil českým příjmením, které zároveň nese stejnou sémantickou informaci.

- „darunter Symbolfiguren wie die späteren griechischen Ministerpräsidenten Kítsos Tzavéllas (1847–1848), Geórgios Kunturiótis (1848) und Antónios Kriezís (alb. Kryeziu, «Schwarzhaupt», 1849–1854),...“
- „Mezi nimi i osobnosti jako pozdější řečtí předsedové vlády Kítsos Tzavéllas (1847–1848), Geórgios Kunturiótis (1848) a Antónios Kriezís (albánsky Kryeziu – „Černohlávek“, 1849–1854).“

Podle terminologie J. Levého jsem tedy zvolil překlad volný: „*Volný překlad klade důraz na obecné. Zachovává obecný obsah a formu a zavádí substituci do celé oblasti zvláštního: za národní a dobovou specifičnost originálu dosazuje národní a dobovou specifičnost oblasti, do níž se překlad uvádí, proto ve svém extrému vede k lokalizaci a aktualizaci.*“ (Levý, 2012: 104) „Obecné“ je v mém případě informace, že se jedná o příjmení. O určitou míru lokalizace se jedná, ale je podle mého názoru na místě, protože ji autor zamýšlel i v originále při vlastním překladu albánského slova do němčiny.

5 Překladatelské posuny

V souvislosti s funkčním principem uplatňovaným při výběru výrazových alternativ během překládání dochází podle A. Popoviče k jistým výrazovým posunům. Ve své publikaci *Originál – preklad* píše: „*Jestliže za nestejných pravidel literární „hry“ překlada a originálu (jazykové, literární a kulturní odlišnosti) nemůže dojít k přímé a bezprostřední identifikaci dvou kódů, pak se preklad musí vůči originálu posunout. Znamená to, že se něco z textu nerealizuje a něco přibude. Jde při tom o to, aby se v prekladě jistým způsobem alespoň nahradilo to, co se z originálu ztratilo*“ (Popovič a kol., 1983: 195).

Posuny Popovič řadí do několika rovin. Rozlišuje posun konstitutivní a individuální, dále sleduje, jestli k posunu dochází v oblasti varianu nebo invariantu textu, na úrovni makrostruktury nebo mikrostruktury (podle toho, jak velké plochy textu se posun týká) a jestli je posun (i s ohledem na cíl výchozího literárního komunikátu) funkční nebo neopodstatněný.

Překladatelské posuny mohou mít různé efekty: zjednodušení výrazových vlastností, ideové zjasňování, dovysvětlování, exotizace, nivelizace, výrazová individualizace (do popředí se dostává překladačův výrazový idiolekt), zesilování (vychylování výrazových vlastností k subjektivnosti a expresivnosti), stylistická typizace (zdůraznění charakteristické výrazové vlastnosti originálu), stylistická záměna (funkční přemístování výrazových prvků originálu), stylistická substituce (funkční náhrada nepřeložitelných výrazových prvků), historizace, výrazová ztráta ad.

Při převodu mého výchozího textu od češtiny jsem se snažil vyvarovat všem negativním posunům tak, aby byla v cílovém textu (překlada) zachována stejná míra sémantické a estetické informace výchozího textu (originálu). (srov. Popovič a kol., 1983: 197)

Pro ilustraci uvádím níže několik příkladů posunů, ke kterým v mém překlada došlo:

- „*Die Schwierigkeiten der Transitionszeit in Politik, Wirtschaft, Identität lassen vergessen, dass die albanischen Gesellschaften von Diktatur und Krieg immer noch tief traumatisiert sind und keine Sprache gefunden haben, um die Verletzungen zu benennen.*“; „*Kvůli problémům tohoto přechodného období s indentitou, v politice a*

hospodářství, se zapomíná, že albánské společnosti jsou stále ještě silně traumatizované diktaturou a válkou a zranění, která utrpěly, se jim zatím nepodařilo pojmenovat.“

Při převodu do češtiny jsem nemohl použít stejnou předložkovou vazbu. Jedná se o konstitutivní posun, ke kterému došlo na morfologické rovině vlivem nesouměřitelnosti německého a českého jazykového systému.

- *„Auf einer Sprachkonferenz in Durrës (Ende 2010)...“; „Na jazykové konferenci v Drači (koncem roku 2010)...“*

Uvedená věta je dalším příkladem konstitutivního posunu, ke kterému došlo kvůli rozdílů v jazykových konvencích v češtině a v němčině. V češtině je při uvádění letopočtů přirozené dodávat, že se jedná o „rok“. V němčině tento údaj není z hlediska jazykových zvyklostí potřeba a byl by vnímán jako redundantní.

- *„In der Diaspora ist eine gut ausgebildete neue Generation herangewachsen,...“; „V diaspoře zatím dorostla nová vzdělaná generace,...“*

Protože pojem „vzdělaná generace“, v sobě v češtině sémanticky již zahrnuje, že vzdělání, kterého se zmíněné generaci dostalo, bylo dobré, není to tedy potřeba explicitně doplňovat. Varianta „dobře vzdělaná generace“ navíc není pro češtinu přirozená. Uvažoval jsem např. i o variantě „vysoce vzdělaná“, ale z hlediska úrovně vzdělání by se již jednalo o úroveň výš nad vyjádřeními „vzdělaná generace“ a „gut asgebildete generation“, které ze sémantického hlediska stojí na velmi podobné úrovni (použitím spojení „vysoce vzdělaná“ bych se podle Popovičově terminologie dopustil výrazového zesilování). Jedná se opět o funkční konstitutivní posun.

- *„Schwerwiegender ist, dass der bis 1997 vermeintlich gelungene Übergang zur Demokratie massive Rückschläge erleidet und 2011 das politische System durch zwei beinahe gleich starke Parteien («Demokraten» und «Sozialisten») weitgehend blockiert ist.“; „Podstatnější je, že přechod k demokracii, který se do roku 1997 zdánlivě dařil, zažívá obrovské nezdary (2011) a politický systém dalekosáhle blokují dvě téměř stejně silné politické strany ("demokraté" a "socialisté").“*

U tohoto překladatelského řešení se jedná o individuální posun, který je ale opodstatněný a má svou funkci (funkční posun). Rok 2011 je v originále uvedený ve větě na nesprávném místě. Na základě znalostí z reálií oblasti, o které text pojednává, předpokládám, že jím autor

měl v úmyslu časově upřesnit údaj „*Rückschläge erleidet*“ a vztáhnout jej pravděpodobně ke komplikovaným prezidentským volbám, které v tomto roce proběhly. O funkční posun se jedná s ohledem na cíl mého cílového textu, především na aspekt srozumitelnosti. „*Některé druhy individuálního posunu se přiklání k pólu konstitutivního posunu, což je odůvodněné stylistickým, sémantickým a estetickým pozadím a cílem literárního komunikátu.*“ (Popovič a kol., 1983: 199)

Jiří Levý se ve své knize Umění překladu překladatelským posunům věnuje mimo jiné v souvislosti s lexikálním ochuzováním překladu. Překladatelské chyby v tomto směru podle Levého vznikají posuny mezi a) obecným a specifickým pojmenováním, b) stylisticky neutrálním a expresivním pojmenováním, c) opakováním a obměnami slov. Přičemž překladatelé mají tendenci k zobecňování, neutralizaci a opakování. (Levý, 2012: 132) Dále může podle Levého k posunům vůči originálu docházet tendencí překladatele překládaný text vykládat (a tím jej ochuzovat o výrazové vlastnosti – nivelizovat). Levý tento princip nazývá intelektualizací a rozlišuje její tři typy: a) zlogičťování b) vykládání nedořečeného c) formální vyjadřování syntaktických vztahů. Při intelektualizaci dochází k upřednostnění sdělovací funkce před uměleckou funkcí textu. (Levý, 2012: 132)

Při převodu výchozího textu z němčiny jsem se snažil intelektualizaci vyhnout a přestože jsem si bral za cíl jasnou srozumitelnost textu, měl jsem na paměti i jeho uměleckou funkci. Tak např. při překladu slova „*Gurbetwanderer*“ jsem upřednostnil řešení, které v češtině zní přirozeně, i přesto, že není tak explicitní jako by byl překlad formou výkladu (např. „*lidé, kteří migrovali za prací v rámci kurbetu*“ apod.)

- „*Während die **Gurbetwanderer** jährlich pendelten, blieben andere länger in der Fremde.*“; „*Zatímco **kurbetníci** jezdívali každý rok domů, jiní v cizině zůstávali delší dobu.*“

Závěr

V této práci šlo o převod dvou kapitol z knihy J. O. Schmitta „Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident“ z německého originálu do češtiny a o zachycení a popsání celého překladatelského procesu v připojeném odborném komentáři.

Jak jsem popsal v kapitole o metodě překladu, mým cílem bylo vytvořit funkční cílový text, který je zároveň do určité míry (v závislosti na svém skoposu) napojený na svůj výchozí text. V zachování systematického postupu mi velmi pomáhala analýza výchozího textu, kterou jsem provedl ještě před zahájením vlastního překládání a kterou jsem popsal v jedné z částí komentáře. Při překladatelské práci jsem také bral zřetel na cílového čtenáře, a to především s ohledem na hypotetickou překladatelskou zakázku, kterou jsem pro účely této bakalářské práce zformuloval.

Významnou pomocí při snaze o dosažení uvedeného cíle mi by byla také teoretická literatura, ve které jsem hledal podklady pro svá překladatelská rozhodnutí. Tyto situace jsem potom zaznamenal v připojeném komentáři také.

Zaznamenávání situací, na které jsem narazil a zpracovávání každého významného překladatelského „kroku“ a myšlenky písemnou formou, mi myslím bylo výborným tréninkem k další překladatelské (v některých případech určitě i tlumočnické) praxi.

Bibliografie

Primární literatura

SCHMITT, Oliver. Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident. München: Beck, C H, 2012. ISBN 3406630316.

Sekundární literatura

Translatologické a lingvistické příručky

BEČKA, Josef V. O relativních a subjektivních časech v češtině. Naše řeč. 1975, 58(4), 186-195.

BEHÚN, Dalibor a Petr BEHÚN. Pište správně česky: poradna šílených korektorů. Brno: Zoner Press, 2010. Encyklopedie Zoner Press. ISBN 9788074130670

BENEŠ, E. Das deutsche Passiv im Vergleich mit dem Tschechischen. Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache und Literatur. Band VIII. Probleme der kontrastiven Grammatik 1969. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1970, s. 107–125.

FIRBAS, Jan. "Aktuální členění větné" (,) či "funkční perspektiva větná"? Slovo a slovesnost. Praha: Melantrich, 1982, 43(4), str. 282-293. ISSN ISSN 0037-7031.

HELBIG, Gerhard a BUSCHA, Joachim. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996.

HÖPPNEROVÁ, Věra. Pasivum v hospodářské němčině kontrastivně. Acta oeconomica Pragensia: vědecký časopis Vysoké Školy Ekonomické v Praze. Praha, 2014, 22(3), 77-93. ISSN 0572-3043.

LEVÝ, Jiří. Umění překladu. Praha: Panorama, 2012, 367 s. ISBN 978-80-87561-15-7.

LEVÝ, Jiří. Umění překladu. Vyd. 3., upravené a rozšířené verze 2. Praha: I. Železný, 1998. ISBN 9788023735390.

NORD, Christiane. Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse. 4., überarbeitete Aufl. Tübingen: Julius Groos, 2009. ISBN 9783872768681.

NORD, Christiane. Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens. Berlin: Frank & Timme, 2011. ISBN 9783865963307.

POPOVIČ, Anton. Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran. 1975.

REISS, Katharina, Hans J. VERMEER, Christiane NORD a Marina DUDENHÖFER.

Towards a general theory of translational action: skopos theory explained. ISBN 9781905763955.

ŠTÍCHA, František. Česko-německá srovnávací gramatika. Praha: Academia, 2015.

Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2378-0.

Faktografická literatura k tématu překládaného textu

CALIC, Marie-Janine. Südosteuropa: Weltgeschichte einer Region. ISBN 9783406698309.

Porta Balkanica [online]. [cit. 2017-04-30]. Dostupné z:

<http://www.portabalkanica.eu/journal/porta-balkanica/?request=journal>.

HRADEČNÝ. Dějiny Albánie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-939-3.

SCHMITT, Jens Oliver. Skanderbeg: der neue Alexander auf dem Balkan. 2009. Regensburg: Pustet, 2009. ISBN 3791722298, 9783791722290

Lechner, Gerhard, 2008. Buch über Nationalhelden Skanderbeg erregt die Albaner. Wiener Zeitung [online] Dostupné z:

http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/europa/europaarchiv/250899_Buch-ueber-Nationalhelden-Skanderbeg-erregt-die-Albaner.html?em_cnt=250899.

Internetové slovníky a jazykové příručky

Bibliographisches Institut GmbH: Duden [online]. c2013 [cit. 2014-04-23-2014-12-28].

Dostupné z: <http://www.duden.de>

Cyrl Belica: *Koorkurrenzdatenbank CCDB - V3.3: Eine korpuslinguistische Denk- und Experimentierplattform* [online]. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache, 2001 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <http://oltk.upol.cz/encyklopedie/>

Encyklopedie lingvistiky [online]. Katedrou obecné lingvistiky UP [cit. 2017-05-22].

Dostupné z: <http://oltk.upol.cz/encyklopedie/>

Ptejteseknihovny.cz [online]. [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <http://www.ptejteseeknihovny.cz/>

Redensarten-Index [online]. [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <https://www.redensarten-index.de>

Ústav pro jazyk český (Akademie věd ČR): Internetová jazyková příručka [online]. c2008–2014 [cit. 2014-07-16-2014-12-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

Wordreference.com: Language Forums [online]. [cit. 2017-05-22]. Dostupné z:
<https://forum.wordreference.com/>